

המורים התיכוניים – מעטים מול רבים

השנה היא 1958, שנת העשור למדינת ישראל. מ"מדינה בדרך" הפכה ישראל בעשר שנותיה הראשונות ל"מדינה על הדרך" – שועטת במסלול ארוך ונפתל על ייסוד ומיסוד מסגרות חיים. פחים, מכשולים, ומהמורות נטמנו על כל שעל, והמאבקים סביב עיצוב פני האומה, מבנה הפנים של הפנים הללו ותכניהם, לבשו לעיתים אופי הרה גורל.

זוהי הבמה וזוהי התפאורה, שעל רקעה נוסד ב- 22 במאי 1958 ארגון המורים האקדמאים, שייקרא לימים "ארגון מורי בתי-הספר העל-יסודיים".

ליום ההכרזה הפומבית על הקמת הארגון - 12 באוקטובר אותה שנה – קדמו שנתיים של מורת-רוח גוברת והולכת בקרב מורי בתי-הספר התיכוניים. רבים מהם היו בוגרי אוניברסיטאות אירופאיות, חלקם בעלי תואר דוקטור.

במהלך מחצית יובל הם היו מאוגדים בהסתדרות המורים, שנוסדה עוד ב- 1903, וכללה את כל ציבור המורים והגננות בישראל.

במדינה הצעירה, ועוד שנים רבות לפני כינונה, לא היה ספק בדבר חשיבותו של החינוך ככלי מעצב בעל חשיבות עליונה. ואולם, בשנת העשור עדיין נמצאה המדינה בשלב של יציקת המסד החינוכי, כאשר עיקר המאמץ והמשאבים הושקעו בלימודים במסגרת הגן ובית הספר היסודי. בתי-הספר התיכוניים היו אז מעטים. מספרם הגיע לכ- 50, רובם היו בבעלות פרטית, ועיקר פריסתם בשלוש הערים הגדולות – ירושלים, חיפה ותל-אביב. אפילו מייסדי ארגון המורים – שבעה עשר מבין כמאתיים מורים, שלימדו בסך הכל כ- 35 אלף תלמידים – לא שיערו במועד הקמתו את התפקיד המכריע שיהיה לו בעשורים הבאים, בקביעת אופיין ותכניהן של המסגרות החינוכיות, שתקבענה לא מעט את טבעה ואת מסלול התפתחותה של המדינה.

אות המרי הראשון

בפברואר 1956, כאשר הצטרפו המורים בבתי-הספר התיכוניים לשביתתם של העובדים האקדמאים בשירות המדינה, היה זה בעצם אות המרי הגלוי הראשון מצידם. הצטרפותם לשביתה כמחווה של סולידריות, סימלה את מהותו של הגרעין האידיאי, שיצמיח כעבור שנתיים את הארגון.

מספרם המועט של האקדמאים במדינת ישראל באותן שנים, גרם לקיפוחם מבחינת תנאי העסקתם. אולם קיפוח זה העיד גם ובעיקר על פער ערכי בין תפישתם העצמית לבין התפשטותם והמשקל בחברה הישראלית הצעירה, שלא ראתה עדיין את החשיבות והמשקל שתהיה לאקדמיזציה בעיצובה בעתיד.

אופי תסיסתם של מורי בתי-הספר התיכוניים בתוך הסתדרות המורים, עד לפרישתם ממנה על מנת להתאגד בארגון מקצועי אוטונומי, מלמד כי הם היטיבו לזהות פער זה.

מאבקם בראשיתו, כמו גם בהמשכו, היה לא רק על תנאי שכר הולמים, כי אם גם ואולי קודם כל על הכרה בייחודיותם ובסגוליות תרומתם לעיצוב תווי דמותו של הנוער בשלב הקריטי, המכשירו למעמד של אזרח התורם ממורשתו התרבותית ומערכיו לדור הבא.

אולם אותם מורים לא הקדימו לזהות – או לחזות – כי אי-הנחת שלהם, שתוליד את תסיסתם ותוליך את מאבקם, תעמת מדינה שלמה עם טבעם המסובך והמורכב של הערכים הדמוקרטיים, עליהם בקשו מנהיגי האומה לכוננה.

וכך, בעוד המורים התיכוניים רואים זכות דמוקרטית לגיטימית בתביעתם להקמת חטיבה עצמאית בתוך הסתדרות המורים, הם נחשבו כמי שמבקשים להפר עת עיקרון היחס השווה כלפי כל מי שנושא באותו תפקיד – ללא אבחנה בין טיב והיקף הכשרתו, ומהות תרומתו.

הסתדרות המורים, אותו גוף שנים רבות לפני קום המדינה מצא עצמו במערכה מול ההסתדרות הכללית, שביקשה להכליל בתוכה את ציבור המורים – נאבקה וויתרה – מצאה עצמה עתה מנהלת מאבק דומה לזה שניהלה נגדה ההסתדרות הכללית, בהבדל מהותי אחד, מאבקה היה כנגד חלק מחבריה, כשאר ההסתדרות הכללית מסייעת לה לא אחת באספקת כלי הנשק והתחמושת ...

חיילי התרבות מחוסרי הכיס

לא רק ההסתדרות הכללית התגייסה לדכא את הרצון להתארגנותם "הבדלנית" – כפי שכונתה מראשיתה – של קומץ המורים התיכוניים. תוך חודשיים רבים קמו להם גם ראשי המדינה – מנהיגי המפלגה השלטת, מפא"י, אשר ההסתדרות הכללית היתה זרוע האחראית ליישום השקפת העולם החברתית וערכי העבודה שקבעה ההנהגה עבור ציבור העובדים כולו, ובתוך זה המורים.

ברבבות המורים, מוסמכים ובלתי מוסמכים, ראה מנהיג מפא"י, דוד בן גוריון, את המתגייסים הראשונים, את השליחים אולי החשובים ביותר במעשה הגשמת המפעל הלאומי-ציוני.

עוד בשנת 1930, שבועות אחדים לאחר שנוסדה מפא"י, ניסח בן גוריון את קווי הפעולה שהנחו אותו מאז, במשך כשלושים שנה: "שאלה היא שעכשיו רוצים להקים מפלגה, שתהא נושאת את כל הפעולה הפוליטית, החינוכית והתרבותית בכל הציבור. כמובן שאין להעלות על הדעת שבפעולה זו לא יהיה מקום למורים, אלא שעליהם להיות כפופים למפלגה."

המורים, חיילי החזית התרבותית, מילאו אמנם את משימתם כנדרש במרוצת השנות הנהגתו של בן-גוריון, וגם לאחר מכן, אולם חרף היותם חיילים הפועלים בשליחת ולמען רוחניותה של אומה מתגבשת, חל פיחות במעמדם כקובעי אופייה ותכניה של "המערכה" שבה התמודדו.

במקביל, ואולי בגלל אופן תפישתם את ייעודם הרוחני ותפקידם, כפי שראה אותה בן-גוריון, לא היטיבו המורים לעמוד על משמרתם ב"מערכה" האחרת – על אמצעי מחייתם. במילה אחת – שכרם!

ביטוי ציני, לא יחיד, נתן לכך, הסאטיריקן אפרים קישון, בימים של עין-הסערה שקמה עם הקמתו של ארגון המורים האקדמאים: "... אשר למחנה המורים, מני ??? אז לא פסקנו מלהפוך בשאלה: מה מניע בחור צעיר ושפוי בדעתו לבחור בהוראה כמשלח-יד, כשידוע לכל בר-בי-דעת, כי מקצוע נישא זה מבטיח לבעליו מצוקה משוריינת לכל ימי חייו?"

שורותיו של יוצר אחר, המשורר נתן אלתרמן, שכתבן מאותה השראה שנים אחדות קודם לכן, יצוטטו לא אחת על ידי חברי הארגון במרוצת השנים שתבאנה, ולא דווקא במסגרתו של דיון ספרותי: "ציונות, משרדים לך (משרד על משרד),/מזכירות/ושליחים/וקרנות נושאות-פרי-/הזוכרת את איך לבדד-לבדד/נשאך בחיקו המורה העברי (..) ציונות, ברוצו אחרי הפרוטה/אל תתניהו בלי קץ את רגליו לכתת. (...) ולסיום: אם הלירה הולידה שביתה, /לא נחטא אם נאמר כי נקל לחזות/שחייב היישוב למורה בכיתה קצת יותר מן הלירה הזאת." (כל המוצא בשיר מימד של אקטואליה, ויבקש לעיין בו בשלמותו, על מנת לחזק את רוחו – גם אם לא את כיסו – יוכל למוצאו בכך א' של הטור השביעי, תחת הכותרת "המורה העברי").

מורי התיכון רוצים "בגרות"

זעמה של הנהגת המדינה, של ההסתדרות הכללית ושל הסתדרות המורים על רצונם של המורים התיכוניים להתארגן כחטיבה נפרדת, ייחודית, בעלת מעמד וחכיות ותגמול שונים משל

כלל הציבור המורים, יותר משיצאה על השאיפות לתוספת ממון, נקשרה בענין מהותי ומאיים הרבה יותר.

הרצון בהכרה בייחודיות, שגורר מטבעו לפיצול ולפילוג, איים על המגמה לשמור על איחוד השורות, על לעיקרון ההומוגניות, שנדמה באותם ימים כמקור כוח חשוב ביותר להגשמת המטרות הלאומיות.

ב- 30 במארס '56, כאשר במהלך אסיפת המורים התיכונים בגימנסיה הרצליה בתל-אביב, נקבע כי הצירים שיגיעו לכנס הארצי שתוכנן להתקיים כעבור חודש, בל"ג בעומר, לא ייבחרו על פי מפתח מפלגתי, כי אם לפי מספר הנורים בכל בית ספר תיכון – היה בקביעה זו תקדים משמעותי מכל דרישה לתוספת בשכר.

בעלון פנימי שנקרא החינוך התיכון, שהופץ ערב כינוס ל"ג בעומר, הדגישו הכותבים את עניין המפלגתיות ונימקו את תפישתם בצורך בהפרדה בינו לבין מהות עבודתם החינוכית-תרבותית. היותם מיעוט בלתי נשמע דיו, מצד אחד, ומצד אחר התפיסה האוניפורמית את ציבור המורים תחת הגג האחד של הסתדרות המורים, קשרה, לדעתם, את ידיהם העוסקות במלאכת ההוראה.

לעניינם, "דיים" אינן אלא כלי ההכשרה וההשלמות הדרושים למורה בתיכון - כלים הצריכים להינתן לו על פי היעדים והיעודים המיוחדים למסגרת חינוכית זו.

אמנם גם באותו עלון, ובעיקר בכינוס ל"ג בעומר עצמו, העלו הדוברים, וביניהם יו"ר הכינוס ד"ר מנחם אורן – שיהיה לימים ממייסדי הארגון – את עניין שכרו של מורה התיכון. דובר על פנסיה, על תלשום דמי מחלה ועל שנת חופשה בתשלום – עניינים שעד אז לא טופלו כראוי, אם בכלל. בעיקר יצאה הקריאה לביטול ההצמדה בין שכרו של המורה בתיכון לשכר המורה בבית הספר היסודי.

ואולם באי הכינוס לא שיערו את התהליך הדינמי, המהפכני מבחינתם, שבו החלו, למרות ואולי דווקא משום הרוח הנוקשה שהכתיבה מציאות אותה תקופה למסגרת שבתוכה הם פעלו.

רצונם להישאר "בני משפחה אחת", ועם זאת ובאותו זמן "לקבל את הזכות של בנים בוגרים המפקידים את גורלם בידי עצמם", התגלה תוך זמן קצר כרצון כמעט פרדוקסלי. מכל מקום, בלתי ניתן להגשמה.

"צירי הלידה" האחרונים ופריצת ארגון המורים אל אוויר העולם

שנתיים היו צריכים לחלוף מאז אותו כינוס דרמטי, עד שמורי התיכון יגיעו למסקנה, כי על אף שה"משפחה" הכירה בזכותם להיות "בנים בוגרים" – שכן, היא אפשרה במסגרת הקמת חטיבת מורים תיכוניים – היא התקשתה להאציל על אותם "בנים בוגרים" סמכויות שיאפשרו להם לקבוע ולשנות את גורלם.

שתי השביתות של המורים התיכוניים במהלך המחצית השניה של שנת 1958 (במאי ובאוקטובר), היו צירי הלידה האחרונים. כמעט בעל כורחו פרץ ארגונם אל אוויר הולם. כיוון ש"רחם-האם" –הסתדרות המורים – התקשתה להתמודד עם צורכיהם של המורים התיכוניים, לא רק שהיא לא סיפקה אותם, היא גם הוקיעה את המורים הסוררים על הדרכים שבהן נקטו על מנת לנסות ולספק – בתוכה – אותם צרכים.

ואולם בפריצה אל מחוץ להסתדרות המורים, לא היה די כי להתקיים. מהר מאד התברר לחברי הארגון המקצועי החדש, כי סיפוק הצרכים שבגינם ולד ארגונם, מחייב קודם כל הכרה בקיומו, דהיינו, בלגיטימיותו ובנחיצותו שבו – מצד ולטובת העם כולו.

ראשית המאבק על ההכרה

הראשונים שנחפזו להכיר בחשיבותו של ארגון המורים התיכוניים בימיו הראשונים היו ... מורי התיכון. במפקד חברים שנערך עם סיום השביתה באוקטובר '58, שבמהלכה הוכרו על הקמת הארגון, נמנו כ- 1,000 מורים.

"המשפחה החדשה" נתפשה מהר מאד כ"משפחה מתחרה" ל"משפחת האם" – הסתדרות המורים. כל פעולה שננקטה במסגרת ההתארגנות החדשה, הסבה אל מארגניה "טילים בליסטיים" מצד הנהלת הסתדרות המורים, שפעלה בחסות ובאשראי ההסתדרות הכללית.

כל מורה בתיכון, שעדיין השתייך להסתדרות המורים, נמצא מעתה תחת אווירה של איום בסנקציות שיופעלו נגד, אישית, באם "יפזול" לעבר הארגון הטרי. האיום העיקרי, והמשמעותי ביותר, היה הרחקה מההסתדרות הכללית, שנכרכה באיבוד אוטומטי של כל הזכויות הקשורות בחברות בה – למשל, קופת חולים וקרן פנסיה.

אולם אווירה עוינת זו, לא רק שלא החלישה את מייסדי ארגון המורים החדש, כי אם חיזקה אותם בצעדיהם הראשונים שלאחר יציאתם "לעצמאות". בעוד שאת ארגונם הם ביקשו להשתית על עיקרון הא-פוליטיות מכל סוג שהוא, הם נחפזו לזהות כי בלב ליבה של המערכה

שהם נקלעו לתוכה, הם ייתבעו להתמודד קודם כול במהלכים פוליטיים, המוכתבים על ידי פוליטיקאים.

נראה בעליל כי "כלי הנזק" שהם בחרו בהם היו כלי הלוגיקה הפשוטה, הבסיסית ביותר, ועם זאת בלתי מתקבלת על הדעת באותם ימים. באמצעות אותם כלים הם תקפו את מפקדי החזית שכנגד – שלום לוי"ר הסתדרות המורים, ופנחס לבון מזכיר ההסתדרות הכללית.

כך, למשל, מרדכי כהן, אף הוא ממקימי הארגון והיו"ר הראשון שלו, השיב למכתב אישי של לבון, שנשלח ערב כינוס ועידת היסוד שהתקיימה בחנוכה, ב-10 וב-11 בדצמבר 58': "לדעתך, הארגון החדש מסוכן לציבור המורים, והקמתו היא בגידה בציבור העובדים. כאן, חבר לבון, אתה מגלה סוף סוף טפח מדאגתך האמיתית. קומץ של מורים 'בטלנים', חסרי השפעה ונטולי כוח, נהפך פתאום לסכנה לעשרות אלפי עובדים המאוגדים בהסתדרות הכללית ... אכן, כנראה הדבר בכל זאת רציני, ניגוד אינטרסים ו/או ניגוד השקפות עולם, עד כדי ניתוק יחסים והטלת חרם חד-צדדי על ארגון, שבשעת ההחלטה ובשעת כתיבת מכתבך עדיין לא בא לעולם, לא קבע את תקנונו ולא בחר את מדיניותו.

"לא דרכו של הארגון פסולה בעיניכם, אלא עצם קיומו. אין לי מצפון הסתדרותי, כמו שאין לי מצפון מפלגתי או אקדמי. אבל מצפון יש לי, בלי תואר ושם לוואי. והוא יקר לי עד כדי כך שאינני נכון לשעבד אותו לאיזה גורם שהוא. מצפון זה מכיר בערכים לאומיים ודתיים וחברתיים, וגם בצורך של משמעת והגבלת החופש האישי לטובת הזולת. משום כך אני מחייב את ארגון העובדים במסגרת ההסתדרות הכללית, כמכשיר שייעודו מניעת ניצול האדם על ידי האדם, ויסודו על שוויון וחופש, חופש ההתאגדות וחופש הביקורת."

מילים כמו דמוקרטיה, א-מפלגתיות וחופש התארגנות, תהיינה מעתה התחמושת שבאמצעותה יבקשו אנשים כמרדכי כהן, יצחק איינהורן, ש. רובינזון, מנחם אורן, ארתור בירם, א. ירושלמי, בנימין מאיר, א. קולבר, מ. חורב ויעקב ברויאר, "לערטל" ולחשוף את מניעי המלחמה של הסתדרות המורים וההסתדרות הכללית נגדם. יותר מכך מילים אלה יפגעו – ולא ככדורי סרק – בלב ליבה של המערכת השלטונית.

זלמן ארן – נביא במשרדו ובממשלתו

"חדר המורים הוא התא הבסיסי היחיד, והוא השולח את נציגיו כצירים לוועידה הבוחרת את המועצה הארצית. זו האחרונה בוחרת מקרב חבריה את ההנהלה הארצית. זו האחרונה בוחרת מקרב חבריה את ההנהלה הארצית. אין גם 'שריון' מקומות במוסדות הארגון – לא על בסיס גיאוגרפי (מחוזות וכיו"ב), לא עדתי ולא לאומי, וכל עוד ישמור ארגוננו על מבנה דמוקרטי זה, יישמר ייחודו שהוא סוד כוחו".

חקר צפונות ליבם של גיבורי הדרמה שהתחוללה אז, הגם אם אינו ניתן להוכחה נחרצת, אפשר לשער ואף למצוא לו תימוכין אפשריים באופן התגלגלותן של ההתפתחויות.

כך למשל ניתן לשער, כיצד הלכי הרוח שתומללו לבקרים בניסוחים ממין זה שחתם את ועידת היסוד של המורים התיכוניים, בהגיעם אל שערי "הפנתיאון" של החינוך – דהיינו, משרד החינוך – הצליחו כנראה לחדור דווקא שם את שריוני הפוליטיקה ולגעת בגרעין השכל הישר, ובליבו של העומד בראש הפירמידה החינוכית, השר זלמן ארן.

בעוד הנהלת משרד החינוך העמידה עצמה בחזית אחת עם ההסתדרות הכללית ועם הסתדרות המורים, כשהיא מסרבת להפצרות חברי הארגון לנהל עימם משא ומתן ישיר בעניינים הנוגעים למסגרת החינוך התיכוני, שהם ביקשו לראות עצמם כנציגיה הבלעדיים, הקדים שר החינוך דאז, זלמן ארן, לזהות את הזכות הדמוקרטית המקנה לגיטימיות להתארגנותם.

אותם סד המפלגתיות עיכבו מלתת ביטוי מידי לראייתו זו, עד שמנהיגי הארגון סיפקו לה את ה"דלק". בראשית 1959 הם הכריזו על אי-שיתוף פעולה עם משרד החינוך, ומאוחר יותר גם עם הנהלות בתי הספר שבו עבדו הם וחבריהם.

אמנם על ציבור העובדים בישראל עדיין לא השפיע אז הארגון, ובכך הופרך טיעון-חששן העיקרי לכאורה של הנהלת ההסתדרות הכללית והסתדרות המורים, אלא שהמשך מאבקן בקיומו של הארגון, הזין את האווירה הלוחמנית בין שורותיו, עד שהסתבר כי כוחו וחשיבותם של חבריו שמורים להם פנימה – בתוך מערכת החינוך, בתוך חדרי המורים ... ובכיתות הלימוד.

הימנעותם של חברי הארגון במשך חודשים ארוכים ליטול חלק בהכנת שאלונים לבחינות בגרות, לפקח עליהם ולבודקן, אי שיתוף פעולה עם המפקחים וניתוק הקשר עם ועדות הוראה למיניהן, הוכיחו בעליל – הגם אם בדרך השלילה – את חיוניותם הרבה בהתקיימותה התקינה של מערכת החינוך העל-יסודי בימים שבשגרה.

בעיתון הבוקר, באחד מן המאמרים הרבים שפורסמו באותה תקופה בעיתונים היומיים, בעניינם של עיצומי המורים התיכוניים – זאת לאחר ששלוש שנים קודם מנעו מהם להתבטא באמצעי התקשורת – תחת הכותרת "הדרמה שמאחורי משבר התיכוניים" (21.3.60), נכתב: "מצב החינוך הגיע לשפל המדרגה. המורים הפסיקו כל שיתוף פעולה עם המפקחים. שמרד החינוך איבד בהדרגה את כל שליטתו של מערכת החינוך התיכון. הורים ומנהלי בתי ספר הגיעו למסקנה הבלתי נמנעת שיש לסגור כליל את כל מוסדות החינוך התיכון."

"מצב דברים זה", נכתב בהמשך פריסת הדרמה "הבלתי חינוכית" למען שינוי פני החינוך, "אילץ את שר החינוך והתרבות להתערב בפועל בסכסוך... שום שר לא יכול היה להוסיף

ולהסתכל בשוויון-נפש על הרס המפעל הנתון לסמכותו, מבלי שייחלץ לפתור את הבעיה או להגיש את התפטרותו."

ארגון המורים מסרב לראש הממשלה

התפטרות אמנם היתה, אולם קדמו לה מהלכים נועזים ותקדימים מצד הנהלת הארגון. המהלך הנועז ביותר היה בתחילת ינואר 1960, כאשר בפגישה בין ראש הממשלה דוד בן-גוריון ושר החינוך זלמן ארך לבין מוליכי המאבק של ארגון המורים האקדמאים, דחו האחרונים את הצעת הפשרה של רש הממשלה, לפיה יזכה הארגון בהכרה כגוף יציג רק לגבי נושאים הקשורים בתחום הפדגוגיה.

התביעה לייצוגיות במשא ומתן בענייני התגמול הכספי המיוחד למרה בתיכון, כפי שדרשו אותה נציגי הארגון, ואשר בגינה איים מזכיר הסתדרות המורים, שלום לוי, בהשבתת 19,000 המורים שבהנהגתו, לא נדחתה אמנם על הסף, אלא שאת "חבית הנפץ" הזו ביקשו נציגי הממשלה לכסות לפי שעה, על ידי השהיית הפתיל למשך שנה. במהלכה – כך הובטח לארגון המורים – תדון בנושא "ועדת גוריי", שעליה יוטל, בין שאר, לדון בתביעת הארגון לקבוע את שכר מורי התיכונים לא ר על פי ותק ושכלה, כי אם גם בהתאם לתפקידם.

סירובם של ראשי הארגון להורות על הפסקת העיצומים, בין אם נבע מהתנגדותם לעצם השהיית ההכרה הגורפת בהם מצד ראשי המדינה, ובין אם נבע מהתנגדות להרכבה הפרסונלי של "ועדת גוריי", נתפש על ידי ראש הממשלה כפגיעה בו, אישית!

מעתה ועד לאיחוי הקרע בינו לבן נציגי וחברי הארגון, הוא יראה בהם, ובהם בלבד, את מהרסי ??? החינוך התיכוני.

שר החינוך מתפטר

התפטרותו של שר החינוך זלמן ארן מתפקידו, ב- 20 במארס 1960, היתה יכולה להתפרש כאות של כישלון, בעיני הציבור המשמש לעיתים כמקהלה יוונית בדומות המתחוללות על ידי גיבוריו-מנהיגיו.

ואולם, מן העיתונות של אותה תקופה אפשר ללמוד, כי מי שראה בפעולת ההתפטרות אות כזה היה בעיקר השר המתפטר, זאת כאשר הציבור תפס אותו כגיבור, אפילו כגיבור טרגי – כקורבן של "כוחות גדולים", לאו דווקא מטאפיסיים!

המסך שירד – הגם אם באופן זמני – על הדרמה האישית שהתחוללה באותם ימים בחייו של ארן, גרמה לעליית המסך מעל מציאות חינוכית ומחנכת חדשה במדינה הדמוקרטית הצעירה.

ארן, בעצם מעשה ההתפטרות, אותת על הכורח בהכרה וביישום של הדבר המשמעותי ביותר להשגה במדינה הטוענת להיותה דמוקרטית: דמוקרטיה אינה מלה על דגל; דמוקרטיה צריכה להתממש חרף אינטרסים זמניים אלה ואחרים, על אף החששות מפני ניגודי האינטרסים שבעקבות תוצריה.

חמישה ימים לאחר ההתפטרות במדור "זו דעתי" בידיעות אחרונות, כתבה אהרון שמיר, תחת הכותרת "המורים – בין לבון לארן": מר פנחס לבון כידוע כאדם שאינו מתייחס בביטול לאקדמאים, והמקורבים לו סבורים שאין הוא מזדהה עם הצהרתו של ד"ר גיורא יוספטל בפתיחת ועדת מפא"י השבוע, בה טען, שהסתדרות העובדים צריכה להתנגד לאקדמיזציה של המדינה ולמעמד מיוחד לבעלי השכלה גבוהה, אולם מר לבון משמש כמזכיר ההסתדרות, ותפקידו מחייב אותו להתייצב לימין גוף הסתדרותי, הנאמן להסתדרות וממלא את כל הוראותיה. מר לבון פתח במערכה בשצף-קצף"

מגילוי מעט מדהים של רחשי-לב שהתקיימו מאחורי הקלעים של הנפשות הפועלות-נלחמות, אפשר רק לנחש כי מה שהתרחש לארגון המורים האקדמאים בימים ובחודשים שבאו לאחר התפטרות ארן, סייע אולי גם למתנגדיו העיקריים ליהנות – ולו במסתרי ליבם – מן התואם שבין התמונה הפנימית שלהם ביחס לטבעה הרצוי של חברתם בעתיד לבין תנאי המציאות שהחלו להשתנות ברוח אותה תמונה.

פיוס בין "הזקן" לארגון המורים

"אם הצליח 'הזקן' לשכנע את אייזנהאור ואת מקמילן, בוודאי יצליח גם לפשר בין ארן ללבון." לאחר שנתבדתה תקוותו זו של אחד מחברי מזכירות מפא"י, ועוד בטרם ייקרא אבא אבן למלא את מקומו של שר החינוך המתפטר, נראה היה בעליל כי ההנהגה הפוליטית, ובה ככולה, נוטה להכיר – הגם בעל כורחה – בזכותו של ארגון המורים החדש להתקיים לצד הסתדרות המורים הוותיקה.

עדות מעניינת לשינוי משמעותי בכיוון ההגהים של קברניטי המדינה, משמשים דבריו של שר העבודה דאז, גיורא יוספטל. אף אם לא השכיל עדיין להבחין בנחיצות האקדמיזציה שלקראתה ביקשו חברי הארגון להכשיר את דורות חניכיהם, הוא זיהה – גם אם באיחור-מה – את הכורח לסטות מהקו הנוקשה שהכתיבה עד כה מפלגתו: קו מרכזי, צנטרליסטי מדי עבור ציבור העובדים במדינה.

באסיפה של חברי מפלגתו, שהתקיימה במוצאי שבת, ב-24 באפריל '60, קבע שר העבודה נחרצות: "אני נמנה עם אלה המתנגדים למינוי שר החינוך החדש, כיוון שאיש אינו מסוגל לנהל את ענייני החינוך במדינה, כל עוד לא הושג הסדר בין ארגוני המורים."

עיקר ביקורתו באותו נאום כוונה כלפי ... הסתדרות המורים: "הסתדרות המורים מונה עתה אלפי חברים. לעומת זאת, היא מנסה לפעול כאילו היא היתה ארגון של כמה מאות אנשים בלבד. תפישה ארגונית זו יכולה לעמוד במבחן, והיא עלולה להתפוצץ לאור המציאות בה קיים לעיתים קרובות הצורך במסגרות אינטימיות וצרות יותר, בגלל האינטרסים השונים של קבוצות שונות."

האם אפשר לדבר על שלמות הארגון, תוהה-שואל השר, "במצב בו אחד אינו יודע לדבר עם השני, בו מורגש רוגז, ואפילו קצת שנאה?"

עמדתו הנועזת-המתפכחת לה היתה אולי נשמעת, אלמלא מנהיגו, דוד בן-גוריון, אשר שבועיים קודם לכן שב והתגייס למען תיקון לב שדה ערכת החינוך השסועה. זאת בתוקף תפקידו כממלא מקום זמני של שר החינוך, שעמד בהתפטרותו חרף ההפצרות שיחזור בו ממנה.

בן-גוריון, כנראה בגלל מצוקת השעה, מחל על כבודו הפגוע, וימן אליו את נציגי ארגון המורים, אף הם כמדומה ביקשו ליישר את ההדורים בינם לבין מנהיג האומה. על רקע של רצון משותף, גם אם מוצפן, לרדת מהעץ כדי לנסות לכבות את האש שחלה לאחוז בשורשיו, נסתיימה אותה פגישה היסטורית בניסוח נייר משותף.

מעבר לעיבוי הדיפלומטי של תכנית אותו נייר, מסתרת הכרתו של ראש הממשלה בזכותו של ציבור המורים התיכוניים לייצוג עצמאי בעניינים השונים הקשורים במעמדו המיוחד.

ביטוי גלוי, ממשי, אולי המשמעותי ביותר להכרה זו, היתה קביעתו של בן-גוריון, כי בתקופת המשא ומתן שינהל הוא עצמו ליישוב הסכסוך המתמשך, לא ינוהל משא ומתן ולא ייחתם חוזה על ענייני השכר ותנאי העבודה של המורים התיכוניים, ללא שיתוף עם ארגון המורים התיכוניים.

משפרץ מנהיג האומר את הסד שהוא עצמו קבע בשנים קודמות, נראה היה כי גם הוא וגם המסייעים לו ליד הגה השלטון לא יתרשמו עוד, כבעבר, מצירופי מילים שהם עצמם קבעו ותבעו את מילויין ומיצויין.

לשווא נאחזה הסתדרות המורים בכותרות כמו "הסתדרות המורים מוקיעה הבטחות בן-גוריון לארגון התיכוניים, כעידוד מזיק למפירי מרות לאומית". גם התראות בנוסח "קשה לשער מראש את הנזק הלאומי והחינוכי הכרוך בהבטחות שניתנו לארגון המורים התיכוניים", נתפשו מעתה כניסיונות אחרונים, כושלים בעיקרם, להסיג אתגלגל ההיסטוריה לאחור.

ישיבות סוערות והפיכות פנימיות

בעוד הסתדרות המורים "חרדה" לנזק הלאומי שבהצלחת מאבקו של הארגון המתחרה על הכרה ומעמד יציג, חרדו ראשי הארגון כי שלבי מאבקם, עוד בטרם יסתיים, יגרמו לקרע פני ביניהם. אחוות הלוחמים לא הושגה בנקל.

בישיבות המזומנות של הנהלת הארגון, שהתקיימו בבית הארגון, שמוקם אז כהיום בתל-אביב (להוציא תקופה קצרה, בשלהי שנות השישים, שבה התכנסו חברי הארגון בירושלים), רבו חילוקי הדעות, בעיקר באשר לרמת המיליטנטיות של הפעולות וההתנסחויות. באין נוהלי התארגנות מסודרים וקבועים, סכנת "הפיכות פנימיות" איימה על כל שעל. באותן ישיבות די היה לפעמים בהתנגדות של כמה חברים, די לקבוע היררכיה חדשה בהנהלה, ומכאן נוהלי התגוששות חדרים שלה מחוץ לכתלי חדר-הישיבות הסוער.

כך קרה שכחודש לפני התפטרותו של זמן ארן, הודח מרדכי כהן מתפקיד היו"ר. את מקומו של כהן תפס יצחק איינהורן, שעמד אז בראש "המזכירות הארצית של ועדי העובדים בבתי-הספר התיכוניים".

שינויים פרופסיונליים אלה בצמרת הארגון, והמניעים להם, היו בבחינת איתות כי המאבק המתמשך מול יריבם מבחוץ, עלול לגרום לכלי הנזק שיפעלו כחרב פיפיות, שתאיים על יכולתם של חברי הארגון להוסיף ולתפקד כראוי חזית המהותית ביותר להם ... מול תלמידיהם.

חוזרים שהפיצה הנהלת הארגון באותם ימים, מלמדים על כמיהה "לשוב ולהקדיש את כוחותינו לעבודת החינוך, לעבודת יצירה".

1961 – השביתה הגדולה הראשונה

כמיהה לחוד, ומציאות לחוד. השביתה הגדולה הראשונה, שעליה הכריז ארגון המורים בתחילת 1961, השביתה לחלוטין את כוחות היצירה בחינוך תלמידי התיכון במשך כחודש וחצי – בין ה- 3 במארכ ל- 28 באפריל.

חרף הכרזתו של שר החינוך החדש, אבא אבן, באוזני מועצת הארגון – "רצינו לכרות עמכם ברית של שותפות" – והצהרת כוונות בדבר פעילות עתידית מצידו למען מילוי תביעותיה, הוא לא הצליח לראות בהתגשמות תקוותו, שבוטאה אך היא באותו מעמד, כי מערכת החינוך תתקיים בעתיד ללא זעזועים.

מסקנות דו"ח "ועדת גורי" שפורסמה חצי שנה קודם לפרוץ השביתה, נדחו בזעם על ידי ראשי הארגון, בטענה כי אינן אלא תוצר של "סילוף האמת והטלת אבק בעיני הציבור".

ראשיי הארגון אף דחו את המלצותיה של "ועדת הלפריין", שהוקמה לאחר "ועדת גוריי", לפיהן היה על משרד האוצר – והוא אף הסכים לכך – להוסיף לשכרו של המורה בתיכון בין 7 ל- 45 ל"י.

זאת ועוד, בחודשים שבין שתי הוועדות ולאחריהן, שבה הנהלת הארגון והתריעה על כך שהכרזותיו החגיגיות של שר החינוך לא מומשו בתום המעמד החגיגי שבו נאמרו. בפועל – טענה ההנהלה הזועמת – אין סימנים למשא ומתן ישיר בינו לבינה.

בעוד שבמועד הקמת הארגון ובחודשים הראשונים שלאחר מכן תבעו המורים בתיכון, כי שכרם יוצמד לסולם השכר בסקטור האקדמי, כיוון שרמת השכלתם נבדלת מזו של המורים בבתי-הספר היסודיים ושל הגננות, הרי שעתה התחדדה תפישתם הפרופסיונלית. בדרישתם שנוסחה ערב פרוץ השביתה הגדולה מודגש רצונם לגלם במשכורתם הן את השכלתם הנרחבת והן את תרומתם במסגרת מקצועם הייחודי.

אם לתרגם את תביעתם לתוספת שכר למספרים, הרי שמדובר היה בסכום שבין 40 ל- 95 ל"י! יותר מכך, לטווח ארוך הועלתה התביעה העקרונית, כי שכר המורים התיכוניים לא יוצמד עוד לשום סקטור אחר במשק. ראשי הארגון הציעו לממשלה לאמץ למענם טבלת שכר עצמאית, דומה לזו שאותה הכינו בעצה אחת עם צוות כלכלנים.

אמנם נראה היה כי המספרים בתלושי המשכורת של המורים, חברי הארגון, נעשו עתה לתחמושת העיקרית במאבקם. התאם לטבעה של תחמושת זו הודגש, כי משכורות של בעל תואר מ.א., המבקש להשתלב בהוראה בתיכון, נמוכה בהרבה ממשכורתו של מורה בבית-ספר יסודי בעל ותק.

אולם גם הפעם התעקשו מארגני השביתה לקשור בין מספרים למהויות ואיכויות רוחניות. ערכת חינוכית מתוקנת ומועילה, טענו, אינה יכולה להרשות לעצמה להסתפק ברמה פדגוגית נאותה של מוריה, כי אם גם – ואולי קודם כול – ברמת הידע הכללי שלהם, ביכולתם להרחיב ולעבות את השכלתו ומורשתו התרבותית של הדור הצעיר.

הכלים הפדגוגיים חשובים כבסיס, כיסוד בחינוך. אולם המורה בתיכון, מן הראוי שייצוק במבנה החינוכי את הנדבך הנוסף – כלומר, השכלה וידע נרחבים.

אם לא יועלה שכרו של המורה בתיכון, התריעה מועצת הארגון, לא זו בלבד שבוגרי האוניברסיטאות ידירו רגליהם ממקצוע ההוראה. גם אלה שהחלו לעסוק בו – משום נטייה אידיאליסטית או נטיות-לב אחרות – יאלצו לנטוש ברבות הימים נטיות אלה, החיוניות להעשרתה של המערכת החינוכית, לטובת מילויים ההכרחי של צרכים אישיים מסוג שונה לגמרי ...

סוגיית השביתה – מי בעד, מי נגד

ואולם, כלי השביתה שבו אחזו המורים פעמים נוספות במהלך השנים הבאות, הגם אם במהותו הינו כלי לגיטימי במאבק מקצועי במדינה דמוקרטית, הוכח ככלי בעייתי במיוחד, כשמדובר בשימוש בו על ידי מורים.

בעייתיות זו נחשפה במלואה בפעם הראשונה – למצער, לא האחרונה – במהלך שבאת השבועות, שבהם גדל והלך מספר המורים השובתים. בעוד שבראשיתה של השביתה היא פגעה בעיקר בלימודים הסדירים בגימנסיות בערים הגדולות, לקראת סיומה הושבתו הלימודים בבתי-הספר התיכוניים בערים נוספות, וגם בכפרים. זאת כאשר עם השובתים נמנו גם מורים בסמינרים, למורים, ואף מורי תיכון שנותרו באותו זמן תחת גג של ... הסתדרות המורים.

מילים נשגבות כמו "חינוך", "תרבות", "ערכים", לא נחרתו עוד רק על דגלי האמונים על הקנייתם של חינוך, תרבות וערכים. הימים הארוכים בהם התנופפו הדגלים מעל ספסליהם הריקים של 30 אלף תלמידים, ובהם תלמידי "שמיניות", גרמו לרבים מקרב הוריהם של אותם תלמידים לצאת כנגד השובתים, ולהניף דגלים עליהם נחרתו אותן מילים. אולם סימני השאלה והקריאה שבסיומם כל אחת מהמילים הללו, הביאו את ועד ההורים הארצי להחלטה חד-משמעית: לצאת במאבק ציבורי נגד השובתים.

מה היו כלי הנזק שבידי ההורים הזועמים? הכרזות בדבר הכוונה לחדול לשלם שכר לימוד לבתי-הספר התיכוניים, ולהורות על אי-כיבוד השטרות שכבר נמסרו – זאת עד שהשביתה תסתיים. כמו כן, היו מי שהציעו לחדול לשלוח את ילדיהם המושבתים לבתיהם של מורים שובתים, שהשלימו את שכרם הזעום על ידי מתן שיעורים פרטיים.

וכך, עד לסיום השביתה למדו המורים התיכוניים, כי לדרכי מחאתם על קיפוח מעמדם וכיסם, ישנם מפקחים ופקחים רבים. אלה לא בהכרח ולא תמיד נוטים להם חסד. זאת דווקא משום שעיין מעמדם המיוחד בחברה הינו מסובך ומורכב, ונתון לפרשנויות המשתנות לבקרים, בהתאם לנסיבות ולמצב שבו מוצאים עצמם הפרשנים ... ופרשנים שונים לא רק מבחוץ היו, כי אם גם מבית. ככל שהשביתה התארכה, גם מקרב המורים השובתים קמו לה מתנגדים, ומטעמים שונים. חלקם צידד בעמדתו של ד"ר ארתור בירם, ממיסדי הארגון, שהודיע על פרשיתו ממנו מייד עם ההכרזה על הכוונה להשבית את בתי-הספר התיכוניים.

במכתבו אל הארגון, שבראשו עמד שוב ערב השביתה מרדכי כהן, מגנה ד"ר בירם את נזק שביתה ורואה בה, ביסודה, פוליטיקה נפסדת שמוליכה לאנרכיה, במיוחד כאשר מדובר בחינוך: "אין המורים בעלי בית-הספר, ואין הם רשאים להחליט על סדריהם. והעיקר: אם אני דורש מפועלי בית-חרושת, שבהכרזת שביתה ישימו לב לנזק שהם גורמים לתעשייה בה הם

עסוקים, בוודאי אדרוש ממורי בתי-הספר שישימו לב לנזק שהם מביאים לנפשות התלמידים המופקדים בידיהם."

בעיה נוספת שתאיים על אחדות שורות השובתים, נבעה מהאופן שבו כרכה הממשלה דווקא בעת כזו בין לחם להרבצת תורה. אין הרבצת תורה, אין לחם – כך קבעה ועדת השרים. אלא שבעיה זו נפתרה על ידי יו"ר הארגון, ולו באופן חלקי, על-ידי יצירת מעין קרן שביתה.

בפועל זכו השובתים באשראי לקבל הלוואות בסכום נקוב מבנק לאומי, כאשר לכל מורה שובת הועמדו שני ערבים מקרב ... ציבור הרופאים.

הישגי השביתה: שתי ועדות ו... ערימת מכתבי תודה

עם סיום השביתה בסוף חודש אפריל, נכסו לעצמם מארגניה כמה הישגים משמעותיים. ראשית, הוקמה "ועדת הורוביץ" על שמו של נגיד בנק ישראל באותה תקופה. באמצעות ועדה זו ביקש הארגון לערער על מסקנות שתי הוועדות הקודמות.

"זו הפעם הראשונה שניתנה לנו האפשרות להוכיח את צדקתנו, על סמך נתונים אובייקטיביים, וזוהי ללא ספק התקדמות ניכרת," נכתב בחוזר ההנהלה הארצית של הארגון, שהופץ באותם ימים.

שנית, עם תום השביתה תברר כי הארגון הרחיב את שורותיו, וכבר מנה כ- 2,000 חברים.

שלישית, לצד מכתבים בגנות השביתה, ומכתב אישי של שר החינוך אבא אבן, שבו נכתב, בין השאר, "אין זה סוג כי בכוונתי לתמוך בתיקונו של כל קיפוח שאשתכנע בקיומו," נערמו על שולחנו של מרדכי כהן, היו"ר והרוח החיה שמאחורי המאבק העז והנועז, גם אין ספור מכתבי תמיכה מוועדי מורים, חברים לארגון, ו... בני משפחותיהם.

במכתב אחד כזה, שנשלח על ידי אשת מורה, נכתב: "מדי ערב התפללתי לאלוהים פן תתמוטט – ולי שפה משותפת איתו. ולא הניצחון הכספי המינימלי כאן הקובע, שהוא רק פרפרת דלה לכל המאכל הגס הזה. אבל אתה שאפשרת לבעלי ויתר המורים לחזור לעבודת הקודש שלהם בגב זקוף וראש מורם, יישר כוחך! כן, יש להרגילם להאזין לאריה שואג!

יו"ר חדש ושתי קרנות חדשות – פנסיה והשתלמות

חודשים אחדים לאחר תום השביתה, שבמהלכם פורסמו מסקנות "ועדת הורוביץ", שאף הן היו בלתי מספקות מבחינת הנהלת ארגון המורים, החלה תקופה חדשה בארגון, עם מינויו של אברהם כץ לתפקיד היו"ר.

במהלך שבע שנים שבהן עמד כץ בראש הארגון, גדל מאד מספר החברים בו. עם פרישתו מתפקיד היו"ר לטובת חברות בכנסת, נמנו כ- 6,000 מורים משלמי מס-חבר, שממנו בעיקר מומנו וממומנים עד היום כל פעולות הארגון.

המאבק על מסגרת השכר – הגם אם לא הסתיים – נדחק מעט לטובת נושאים רבים אחרים שהארגון ביקש לשנות, הן מבחינת זכויותיהם הפרופסיונליות של חבריו והן מבחינת "תנאי השטח" של עבודתם, שהם תנאי מהותי לקביעת רמת ההוראה, יעילותה ומועילותה.

כך, למשל, לראשונה באותן שנים הועלתה הדרישה להגביל את מכסת התלמידים בכל כיתה, על מנת לאפשר השקעה מירבית בכל תלמיד ותלמיד בה. במקביל הועלה והודגש ענין השקעתם של המורים בעצמם, בהתמקצעותם השלמה. שכן, לחלקם, הגם אם היו בעלי השכלה אקדמאית, לא היתה תעודת הסמכה בהוראה.

שני ההישגים העיקריים, המהותיים והתקדימיים בתחום הפרופסיונלי היו קרן ההשתלמות וביטוח הפנסיה. כל אחד מן ההישגים הללו, לפי טבעו, סייע להעלאת רמתו של החינוך ושל המחנך בתיכון.

הסכם הפנסיה, שנחתם עם "מבטחים" בשנת 1963, הביא לתיקונו של עיוות רב שנים בנושא מהותי זה, שעיקרו אי-שמירה על רצף זכויות. העילה העיקרית לשבירת רצף הזכויות היתה, מעבר של מורה מהוראה בבית ספר יסודי לבית ספר תיכון שאינו ממשלתי. היו גם מקרים בהם איבדו מורים מזכויות הפנסיה המצטברות שלהם, כאשר כתוצאה מהחלפת עיר המגורים, הם נאלצו להעתיק את מקום עבודתם מבית ספר תיכון אחד למשנהו.

בעוד הסכם הפנסיה תרם ליכולת הניידות של המורים, בהתאם לשינויים בחייהם הפרטיים, וכן לתמרוצם לגוון את מסגרות עבודתם ולקדם עצמם בהתאם לטבעם של מסלולי ההוראה המשתנים מבית ספר יסודי לתיכון, הרי שקרן ההשתלמות היוותה מפנה רב-משמעות בתחום יחסי העבודה והשכר במשק הישראלי כולו.

מילות המפתח ששימשו את הנאבקים למען ייסודה של קרן זו היו – איכות והתמחות! הענין של תואר אקדמי זכה בזכות מאבקו של ארגון המורים לממד חדש, מהותי וערכי יותר מזיקתו למעמד חברתי ולתגמול כספי בהתאם.

לדעת עומקים עין חקר – ולא רק לדעתו של עול-הימים, כי אם גם לדעתו של מי שעליו מוטלת המשימה להרוות ולהפרות ולהצמיח אנשים ברי-דעת, המוכשרים לרתום לצמיחה של המדינה הן בתחומי הרוח, הן בתחומי המדעים והטכנולוגיה ... והן לביטחונה.

הכריכה בין השמירה איתנה על בטחון מדינת ישראל לבין ההשקעה בפיתוח ובטיפוח המערכת החינוכית, נמצא לה כאן ביטוי ממשי ראשון, שיימצה את עצמו באופן מהפכני הרבה יותר כעבור שלושים שנה בדיוק..

באחד העיתונים מאותה תקופה, תחת הכותרת "המורים יצאו להשתלמות", נכתב: באחרונה מרבים לקשור את החינוך בביטחון, וטוענים שעוצמה כמותית תושג על ידי ישראל על ידי העלאת האיכות, ואיכות פירושה - חינוך עמוק יותר, הרבצת ידע בקרב הנוער והשגת יתר התמחות. נשואי האיכות, האחראים להשגתה ולטיפוחה, האם אותם מורים המופקדים על החינוך התיכוני, ולמענם יש ליצור תנאים מיוחדים, שהקרן היא אחד הביטויים שלהם."

אולם בפתח אותו מאמר, נאמר: התקדים שנוצר בהקמת הקרן, פרי מאבקו העיקש של ארגון המורים התיכוניים, כבר גורם צרות למעסיקים שונים, הנתבעים על ידי עובדיהם לתת הסכמתם וסיועם להקמת קרנות השתלמות מקבילות."

ואמנם, בעקבות המורים התיכוניים, כבר ב- 1963 זכו להשתלם ולהעמיק את הידע בתחומם גם המהנדסים, הרופאים והעיתונאים.

גם אם קרן ההשתלמות זכתה לברכתם של ראש הממשלה דוד בן-גוריון, שר הפנים מ.ח. שפירא, ואף של שר האוצר לוי אשכול, זיכתה כבר בשנותיה הראשונות עשרות מורים בשנת בשת רענון והתעשרות רוחנית, הרי שלא אחת נדרש הארגון לשמש שוטר ו"לקנוס" בעיצומים את אותם מעסיקים, שהתמהמהו בהקצאות הכספים שנדרשו על מנת שהקרן תוסיף להתקיים.

רפורמה ואינטגרציה

בעוד משרד החינוך עושה צעדים משמעותיים ראשונים למען המורים התיכוניים, החל ממחצית שנות השישים ועד ראשית שנות השבעים ניתנה לארגונם הזדמנות להוכיח נחרצות למדינה כולה, וקודם כל לקובעי מדיניות החינוך בה, כי כוחו הגובר של הארגון אינו רק נכס השמור לבעליו – לטובתו.

מ- 1966 ואילך יוכיח ארגון המורים, כי הוא שותף פעול ובעל השפעה וכוח, החינויים כדי לחולל שינויים מהפכניים במבנה החינוך בכללותו.

שנה לפני ששינה את שמו מ"ארגון המורים האקדמאים" ל"ארגון המורים בבתי-הספר העל-יסודיים" במהלך ועידתו הארצית החמישית שתקיים בירושלים, יחזו חברי הארגון בשמחה ובלא מעט גאווה כיצד נושא הרפורמה שהציעו לחולל בבתי-הספר היסודיים והתיכונים, קורם עור וגידים.

נכון הארגון לא היה הנחשון. זכות הראשונים על רעיון הרפורמה שמורה, מבחינה היסטורית, לבית המדרש העברי למורים. עוד בראשי שנות השלושים יצאה מבין כתליו הקריאה לערוך רפורמה מהותית, המושגת על עיקרון בסיסי של חלוקה מחדש של מספר שנות הלימוד בכל בית-ספר – יסודי ותיכון.

אולם, עד שלא קם ארגון המורים, לא נמצאו לרעיון הדים המעודדים ועמלים ליישומו. ראשיתם של ההדים הללו עוד בימי הארגון הראשונים, כאשר חרף המאמצים שהוקדשו למאבק על ההכרה, נמצאו הכוחות להתריע על החסר בשנות הוראה במסגרת התיכונית, כגורם המצמצם את אפשרויות הרחבת האופקים, שלמענה קיימת ופועלת מסגרת זו.

במקביל להצעה להגדיל את מספר שנות הלימוד בתיכון, על חשבון תקופת השהייתו של התלמיד בין כתלי בית-הספר היסודי, הועלתה ההצעה להחיל את חוק לימוד חובה חינוך גם על חלק משנות הלימוד בתיכון, שעד אז מומנו כולן על ידי-ההורים.

הגידול העצום במספר תלמידי התיכון, בצד ריבוי מספר בתי-הספר שיקומו למענם בשנים שתבאנה – ובמקביל, כמובן, דרישה עצומה לכוחות הוראה חדשים – יוכיחו בעליל עד כמה עד כמה שחרורם של הורים מהנטל הכספי הכרוך בחינוך ילדיהם, היה חיוני למתן הזדמנות רחבה לבני הנוער לקנות השכלה, ומכאן העלאת רמת ההשכלה במדינה כולה, זאת כשלב מכריע לקראת אקדמיזציה גורפת בשנות השמונים והתשעים.

ארגון המורים והשר זלמן ארן:

מערכה ב' של שיתוף פעולה

היה זה שוב זלמן ארן, שסייע רבות להפיכת נתיב טרשים לדרך סלולה, אלא שהפעם התמרורים שהציב ארגון המורים בדרך זו, יכוונו במישרין אל לב ליבה של מערכת החינוך, שאל תפקיד השר הממונה עליה שב ארן עוד ב-1963.

לא רק השר זלמן ארן זיהה את גרעיני האמת שבטענות לשידוד פני המערכת החינוכית, אפילו שלום לוי, יו"ר הסתדרות המורים, שהיה בין מתנגדיה הראשיים של הרפורמה, "הודה כי הרכב אוכלוסיית המורים(ות) בכיתות הגבוהות של בית-הספר היסודי והרכב התלמידים(ות) בסמינרים למגורים אינו עונה על הנדרש, והמצוי נחות מהרצוי". כך צוטט על יד יו"ר ארגון המורים, אברהם כץ, מאיץ המערכת למען יישום הרפורמה.

בדברים שנשא כץ בפני הוועדה הפרלמנטרית - הראשונה בדבר ימי כנסת ישראל - שקמה לבדיקת מבנה החינוך, הוא הדגיש כי "חבר מורים העונה על הדרישות של התמחות והשכלה אקדמית, ימצא יותר בחדר מורים המשותף למורי כיתות ז'-י"ב מאשר בחדר מורים בלעדי למורי ז'-ט', זאת טען כמענה לתביעתם של ראשי הסתדרות המורים להקים חטיבת ביניים, שתכלול את כיתות ז', ח' ו-ט' במסגרת בית-הספר היסודי, או לחילופין ליצור חטיבת ביניים עצמאיות.

באותה ועידה ארצית של ארגון המורים, שהתקיימה ב-67' בירושלים, ערב פרץ מלחמת ששת הימים - ועידה שהיתה חגיגית במיוחד, משום שבמהלכה חגג הארגון עשר שנים להקמתו - בצד דיבור על הישגי העבר, הדגישו הנואמים בוועידה, כי הארגון רואה לעצמו חובה להוסיף ולהיאבק למען מימושו של רעיון הרפורמה, על פני מבנה של "שש-שש" - כלומר חטיבת ביניים "המסופחת" לבית הספר התיכון.

"בשש שנות תיכון" נטען בין השאר, "חבר המורים אחיד. מורה מעולה למתמטיקה, דרך משל, ימצא את סיפוקו בהכנת תלמידים לבחינות הבגרות, אך מנהל בית-הספר יוכל להטיל עליו לחנך כיתה ח' פרובלמטית או לתרום מידיעותיו להרחבת השכלתם של עמיתיו המורים. כמו כן הודגש, כי "בית ספר גדול ורחב של שש שנים יוכל ביתר קלות להשיג מעבדות, מגרשי משחק ואביזרי עזר להוראה."

בעוד נושא השינוי המבני של בתי-הספר שימש תפאורה חדשה מסוגה בדרמת ההתגוששות המשכת בין הסתרות המורים לארגון מורי בתי-הספר העל-יסודיים, העלה נושא אחר - אותו כרכו דוברי הארגון ברפורמה - דרמה סוערת במיוחד על במה הבה יותר רחבה שגיבוריה באו מקרב שוות הציבור הישראלי כולו.

הכוונה, כמובן, לנושא האינטגרציה החברתית, שתאפשר, כך טען הארגון, כתוצאה ישירה מיישום הרפורמה, "בבית ספר מקיף של שש שנים תיווצר הזדמנות חשובה לקיום מפגש אמיתי ורחב בין ילדי ישראל הראשונה והשנייה. בעוד שבמסגרות אחרות של לימודים גזרת המציאות, ששני סוגי התלמידים מתגדרים במסגרות נפרדות", טענו דוברי הארגון.

עניין היותה של הרפורמה כלי אפשרי, ייחודי, לבניית גשר בעל איכויות מהפכניות לשינוי פני החברה הישראלית, גייס את ארן במשנה מרץ למען יישומה, זאת על מנת ליצור באמצעותה מציאות חדשה, שהתהוותה תימשך שנים לא מעטות ותהיה כרוכה בלא מעט קשיים.

הסתובבות גלגל ההיסטוריה הלאומי של ישראל מעניין במיוחד בכל הקשור במיקומו של ארגון המורים בין ציריו, בעיקר באותן שנות גיבוש ומימוש רעיון הרפורמה והאינטגרציה, הרי עשר שים קודם לכן טענו ראשי השלטון שהתנגדו להקמת הארגון, כי הוא עלול לפגוע באחדות האומה, והנה עתה, על רקע של תמונת מציאות חברתית, עגומה בשל משמעויותיה

העדתיים, שעיקרן אי-שוויון, קיפוח ואפליה, נחלץ אותו ארגון לתיקונה של אותה תמונה, על ידי שינוי התשתיות, שיכשירו את הדורות הבאים לאיחוד ואחוה אמיתיים.

יש הרבה יותר מסמליות בעובדה שכחלוף השנים בהן יושמו הרפורמה והאינטגרציה, חרף הקשיים המעשיים בהגשמתן ועל אף קולות המתנגדים, נשמטו המושגים הערכיים המהותיים – "ישראל הראשונה" ו"ישראל השנייה" – ממילון המושגים הלאומיים במדינת ישראל.

ועמל הכל, לעניינו של החינוך בישראל, כפי שניסח זאת בראיה רטרוספקטיבית אליעזר שמואלי, מנכ"ל משרד החינוך בשנות המהפך והתהפכות הגדולות בחינוך ובחברה הישראלית, "הרפורמה טלטלה את מערכת החינוך והפרתה את הדיון החינוכי, שנטלו בו חלק המורים, מחנכים ופרנסי ציבור. מעולם לא היה נושא חינוכי במוקד תשומת-הלב, מחנכים ופרנסי ציבור. מעולם אל היה נושא חינוכי במוקד תשומת הלב הציבורית כמו הנשוא של הרפורמה... היתה זו הרפורמה שהעלתה את הדיון בנושא האינטגרציה בציבוריות שלנו – נושא שניסינו לטאטא אותו מתחת לשטיח, משום הרגישויות המתלוות אליו בחברתנו... הדיון הציבורי והמעורבות הגדולה של הורים ומחנכים השפיעו על הגדלת המשאבים שהוקצו למערכת החינוך לצורך ביצוע הרפורמה... הגדלת המשאבים העשירה את מוסדות החינוך – יסודיים ועל-יסודיים – במבנים, בציוד, במעבדות ובמורים טובים יותר.. השקעות הפיתוח ביישובים החדשים קידמו את החינוך המקיף, ובעקבות זה את חטיבות הביניים... גדל מספר המורים בעלי הכשרה אקדמית, שנכנסו לעבוד בכיתות ז' ו-ח'. חלקם באו מן החטיבות העליונות וחלקם מבתי הספר היסודיים. הם שלימו את השכלתם בעידוד משרד החינוך".

בסיומו של התהליך, התברר אם כן – ולא פעם יחידה – כי אפילו המתנגדים הראשיים למהלכיו של ארגון המורים העל-יסודיים – המורים בבתי-הספר היסודיים – יצאו אף הם נשכרים מהצלחת אותם מהלכים.

1970 – ושוב, שביתה גדולה

"אנחנו רצים שהמורה יהיה בעל דמות חדשה לחלוטין, ואלה יהיו סימניו: צבר, לפי מקום הולדתו או השכלתו; בוגר אוניברסיטה; קרוב אל התלמיד ברוחו וגם בשפתו. אנו רוצים שהמורה החדש הזה יהיה מסוגל לשוחח עם תלמידיו גם בשפת ה'סלנג' שלהם, כדי להפיל כל מחיצה בין המורה והתלמיד ולהכשיר את הקרקע לקירוב לבבות שלם".

עינינו הרואות, כי אכן חזון "דמותו החדשה" של המורה התגשם במלואו במרוצת שלושים השנים שחלפו מאז חתם אותו חזון את ועידת העשור של ארגון המורים העל-יסודיים. שינוי שמו ותקנונו של הארגון במהלך אותה ועידה יביא אלבין שורותיו בעתיד אלפי ורבבות רבות של חברים חדשים, גם מקרב בתי-הספר המקצועיים והחקלאיים, ומבתי ספר דו-ותלת-שנתיים, וכן מדריכים שהצטרפותם לשורות הארגון נמנעה מהם עד אז.

ואולם, בדרך להיווצרות דמותו של המורה החדש, כנראה הכרח היה בשלב-ביניים, שעיקרו ניתוח כבלי-דימויו העצמי, שהורתו ?????? בדימויו הציבורי.

"נמאס לנו להיות אברמ'ה מלמד". זו היתה בשורת-קריאתו של ראובן אבירם "האריה השואג" שקם לארגון לאחר פרישתו של כץ לטובת הצטרפות לכנסת, מטעם המפלגה הליברלית.

מדינת ישראל, ערב פרוץ השביתה הגדולה השנייה שזים הארגון, היתה כבר לאחר שעה שש שלאחר הניצחון הגדול במלחמת ששת הימים. המלחמה שחילצה את המדינה מאיום צבאי, חילצה אותה באחת גם ממיתון כלכלי.

ארגון מורי בתי-הספר העל-יסודיים, שהואשם לא אחת בהפרעה למהלך העבודה התקין במדינה, בפועל גילה – בעיקר לרעתו – התחשבות יתרה במצבי משבר כלכליים לאומיים. ביטוי אחד, ולא יחיד, ניתן למצוא בדבריו של כץ: בימי מיתון ומשבר, אי-אפשר לדבר על הישגים חדשים. צריך להסתפק בשמירת ההישגים הישנים: תשלום משכורות בזמן, העברת כספים מסודרת לקופת הפנסיה ולקרן ההשתלמות על-ידי הבעלויות". במילים אחרות, שמירה על מילוי זכויות אלמנטריות.

אלא שבמרוצת שנותיו של הארגון, טבעם המיוחד של חבריו והנהגתו – שהיו והינם קודם כל ואחרי הכל מורים, אנשי חינוך – חשף אותם לא אחת לגילויים של עוול וכפיות טובה מצד החברה שלמענה ובתוכה הם פעלו. לא זו בלבד שפועלם לא הוערך כראוי, לעיתים אף נוצלה התחשבותם היתרה – שהוגדה לימים כ"תמימות" – בצריו הגלובאליים של המשק הלאומי המפתח.

וכך, בעוד המשק הישראלי נמצא בעיצומה של תקופת פריחה ושגשוג שלא ידע כמותו, "התעוררו" המורים התיכוניים לפני ולאחר שעות עבודתם, וגילו שוב כי הם מצויים הרחק מאחורי עגלת הממון, שמנה נהנה רוב הציבור מזה זמן – חוץ מהם.

"במסיבת עיתונאים שנערכה לא מכר", דיווח העיתונאי דורון רזנבלום בעיתון דבר, ב-14 במאי 1970, "תבע ארגון המורים העל-יסודיים (המונה 5,000 חברים, כ-90 אחוז מכלל המורים העל-יסודיים) להשוות את שכר המורים האקדמאים לזה של האקדמאים האחרים, בטענה שזה של אלה עלה במרוצת השנים ב-28 אחוז, בעוד ששכר המורים לא השתנה במאומה. 'הפגישה עם שר החינוך לא הביאה כל תוצאות', אומר ראובן אבירם, יו"ר הארגון. 'השר אמר, כי איננו רוצה לעשות מחקר בנושא, כי הדבר יחייב אותו. לפיכך, הציע לנו לנסח את הדרישות ולדחות אותן בשנה. אנחנו לא מוכנים לכך'".

בהמשך דבריו תבע אבירם את סיסמת השביתה שתפרוץ: "תמיד מזכירים לנו שקיים מצב חירום, מלחמה, ולכן אין מקום לבוא בתביעות להעלאת שכר, בעוד שבכל הסקטורים האקדמאיים האחרים קיימת בפירוש זחילת שכר – ובכך מודים גם אנשי האוצר. אנחנו תמיד מקופחים; תמיד מנופפים לעינינו את הסיסמה: אתה מחנך – לך אסור. נמאס לנו להיות אברהמ'ה מלמד. אנו חושבים שמגיע לנו תודה על שעד עתה שתקנו".

אבירם, בדבריו, שימש בעצם פה לאלפי מורים ממורמרים, חלקם אף שקל, כפי שהשקדים הארגון לחזות, פרישה ממקצוע ההוראה. בביטאון "מעלות" שייסד הארגון באמצע שנות השישים (לימים ישנה את מתכונתו ושמו ל"קשר עין" המופיע עד היום), פורסם ערב השביתה מכתב התפטרות של מורה, בזו הלשון: "הריני מודיע בזה על התפטרותי בתום שנת הלימודים תשכ"ט. המניע העיקרי בנטישת ההוראה, אחרי שמונה שנעות עבודה – הוא שכרי. אני פונה אל הגורמים המוסמכים בצמרת משרד החינוך, ומבקש לדון בהשפעה החריפה של שכר המורה, על רמת החינוך וההוראה בבית הספר התיכון – על השלכותיה השונות".

הסכם השכר, שנחתם ב-2 לנובמבר, בין הממשלה להסתרות המורים, היה המסמר ש"פוצץ" את הבטן המלאה של מורי התיכון ונציגיו בארגון המורים. על ההסכם נתבשרו ראשי הארגון מעל גלי האתר, כאשר למחרת נעשה ניסיון אחרון – וכושל – מצד שר החינוך באותם ימים, יגאל אלון, למנוע את "התפוצצות הבטן" על ידי הוספת תפרים גסים.

כנגד הצעה שנדחתה מייד, לחתום על הסכם שכר זהה זה של הסתדרות המורים, או לחילופין ליהנות ממקדמה עד לסיום משא ומתן נפרד עם ראשי הארגון, הציבו האחרונים תנאי מקדים לקיומו של משא ומתן עמם: סכום המקדמה ישווה ת שכר המורה בעל תואר ראשון לזה של מהנדס דרגה ד' בשירות המדינה, זאת כדי לסגור את הפער בשכר.

ערפל הקרב שסימל את סיום "מפגש הפסגה" ב-3 בנובמבר, דירבן את יו"ר הארגון, אבירם, להסירו באחת כבר למחרת. כ-6,000 מורים שבתו החל מ-4 בנובמבר. עד לסיום השביתה כעבור שישה שבועות, נוספו לציבו השותים – ולשורות הארגון – כ-2,000 מורים, שנאחזו עד אז בקרנות המזבח של החטיבה התיכונית בהסתדרות המורים.

דאגת הציבור לגורל הקורבנות העיקריים של שביתות מעין אלה – "השמייניסטים" – נתנה גם הפעם את הטון השולט בקריאותיהם של מגני השביתה, ובהתאם עיתונאים שהכתירו את מאמריהם בכותרות כמו "מורים נגד העם" ו"שביתה אכזרית".

עמידתם האיתנה של השובתים כנגד העוינות הציבורית כלפיהם, מצד אחד, והסחף לכיוון שערי ארגונם מצד עמיתיהם – המורים מהחטיבה התיכונית בהסתדרות המורים – מצד שני, הביאו לחשיפת מימד חדש בטבעה ההפכפך של אנטומיית ההתארגנות המקצועית בארץ, שכן סיומה של השביתה הגדולה שנייה שנים ארגון מורי בתי-הספר העל-יסודיים, הוליד לא רק עידן חדש בתחום שכרם של מורי התיכון, כי אם פתח תקופה חדשה, מרתקת במיוחד

לאור אירועי העבר של שיתוף פעולה בין הארגון לבין ... הסתרות המורים, זאת כאשר ארגון מורי בתי הספר העל-יסודיים עתיד למצוא עצמו לא אחת כמכתיבן ומוליכן של פעולות ומהלכים – לטובת שני הארגונים!

אם ההסכם שחתמה הסתדרות המורים מאחורי גבו של הארגון המתחרה, היה המניע הישיר – גם אם לא העיקרי – לפרוץ שביתתם הממושכת של חברי ארגון המורים, הרי שהמהפך ביחסי שני הארגונים לקראת סיום השביתה היה כמעט למניע העיקרי לסיומה. הפעם, את הסולם לירידה מהעץ המציא לארגון.. שלום ליון, מזכיר הסתרות המורים! הצעת הפשרה שלו היתה, ששכרו של מורה בעל תואר שני – ולא בעל תואר ראשון, כפי שדרשו בתחילה המורים התיכוניים – ישווה בשנת ההוראה הראשונה לשכרו של מהנדס דרגה ד'. אם הממשלה לא תיענה להצעה, איים ליון, כל מערכת החינוך, על 800,000 תלמידיה, תשבות בתוך ימים.

החזית המשותפת תגמלה את כל הלוחמים בתוספת המשמעותית ביותר שזכו לה עד אז – 21 אחוז! "לאחר תקופה ארוכה ורבת תהפוכות נענתה ממשלת ישראל לתביעתנו הצודקת והורתה על תיקון ראדיקלי בשכרו של המורה בישראל", במילים אלו נפתחת איגרת לחבר שהופצה ב- 1 בפברואר '71 בקרב חברי ארגון מורי בתי-הספר העל-יסודיים.

ואולם, למצער, השנים הבאות – עד לפרוץ השביתה הגדולה השלישית, בשלהי שנות השבעים - תלמדנה את חברי הארגון, כי הפריצות הגדולות בכל הקשור במסגרת שכרם, אינן באות במקום שמירה נמשכת והולכת על מימוש הישגיהן של אותן פריצות מחוץ לגבולות הנייר, ויותר מכך, בכל הקשור בשכרו של המורה – בהשוואה לסקטורים אחרים במשק, ובהתייחס לעובדה כי זהו משק פרובלמטי הנקלע כמעט ?????? לבקרים לאינפלציה דוהרת – היעדרותו של המורה, ולו לזמן-מה ממשמרת שכרו, מביאות אותו שוב ושוב לפיגור משמעותי אחרי העגלה ...

דמות חדשה למורה העברי, וגם לערבי

עד שיו"ר הארגון, ראובן אבירם, וחבריו ייקלעו לשיעור מפרך שיילמד אותם את משמעויותיה של ההיסטוריה כשאינה חוזרת על עצמה - זאת גם כאשר מבחינת מעמדו ושכרו של המורה, נראה לעיתים בעליל כי זוהי היסטוריה הנעה במעגל סגור – יוסיפו פעילי הארגון בפעילותם השוטפת-הנמרצת, היומיומית, בין בתי-הספר התיכוניים הפרושים בכל רחבי הארץ.

בהתנדבות וללא לאות יביאו ראשי הסניפים את מצוקותיו ובעיותיו של המורה בשטח לידיעתו של יו"ר המחלקה הפרופסיונלית של הארגון, זאת כאשר שבע מחלקות נוספות ממציאות את הידע והמשאבים לפתרון כל בעיה ובעיה, על פי נושאה: המחלקה לרווחה, מחלקת השתלמויות, מחלקת הפנסיה, מחלקת קרנות, מחלקת כוח אדם, מחלקת מינהל ומחלקת גזברות.

בעיות כמו פיטורי מורים, אי-תגמול עבור תפקידים מיוחדים בהוראה, אי-תשלום משכורות בזמן, היעדר תנאי הוראה הולמים אי אספקת אביזרי הוראה חיוניים, ואפילו דאגה למחם בחדר המורים – הכל זוכה להתייחסות ולפתרון מועיל ויעיל, ויחזק את "גאוות היחידה" אצל כ- 10,000 מורים.

אברהם כץ אמנם כלל בחזונו אודות דמותו העתידית של המורה, את היותו צבר, דוברת עברית "סלנגית", אולם כבר ממחצית שנות השישים יאמר היום מיכאל בולוס – הארגון תרם רבות גם לעיצובה ולייצובה של דמות המורה הערבי בישראל.

מיכאל בולוס, שהיה במשך שלושים שנה מורה לגיאוגרפיה והיסטוריה בבית-ספר תיכון בכפר יסיף, כיהן שנים רבות, עד יציאתו לפנסיה, כסגן יו"ר מועצת ארגון מורי בתי-הספר העל-יסודיים (מעין "כנסת" של הארגון, המונה 47 חברים, ומתכנסת אחת לשלושה חודשים). את הראיה לכך שהארגון שלמענו בולוס מוכן היה לפעול ביום ובלילה ובכל מקום במדינה, אכן יישם לחלוטין את מצעו הראשון בדבר א-פוליטיות מכל סוג שהוא והיעדר אפליה על רקע של דת ולאום, הוא מוצא במעשה שהיה, ושהוא – בעיניו – אות וסמל ומופת:

"בראשית שנות השמונים, באחת מישיבות מועצת הארגון, דווח על בעיה במגזר החינוך הערבי, הועלו הצעות שונות כיצד יש לפתור אותה. את הפתרון הטוב ביותר, המועיל ביותר לאינטרסים של המורים הערבים, הציעה מורה, אשר בסיום הישיבה התברר לי שהיא שייכת לקבוצת כהנא. מאוחר יותר כשיצא לנו לשוחח, היא אמרה לי: בחוץ אני כהנא, בפנים, בתוך המועצה, אני קודם כל ואחרי הכל מורה, וטובתם של חברי היא מעל לכל".

לבולוס סיפורים אין ספור על איך בשנות קיומה של מדינת ישראל, ובמיוחד בתקופות של יחסים מתוחים בין אזרחיה היהודים לאזרחיה הערבים, סייע ותרם ארגון המורים העל-יסודיים לזקיפות גבם של המורים הערבים. כיום, למעשה רוב אם לא כל מורי התיכון במגזר הערבי שייכים לארגון, ומספרם מגיע לכ- 5,000.

1978 – שביתה גדולה נוספת במציאות חדשה

ההגנה שהעניק הארגון לחבריו לא תמיד הגנה על ראשיו, בעיקר לא כאשר המציאות שעל תיקונה יצאו להיאבק, לימדה אותם בדרך הקשה, כי הם לא היטיבו לקרוא את מפת תנאי שטח של אותה מציאות. יחד עם זאת, גם בשדה קוצים מוצפנת לפעמים אליה, וכשהיא נחשפת היא עשויה לשנות את פני כל השדה.

כך קרה, שסיומה של שביתה שנמשכה קרוב לחודשיים מ- 12 בנובמבר ועד 27 בדצמבר 1978 – שביתה שהיתה אולי הקשה ביותר שפקדה את מערכת החינוך – הוליד לראשונה בתולדות מדינת ישראל ועדה ממלכתית לבחינות מקצוע ההוראה ומעמדו של המורה, הלא היא "ועדת עציוני" כשמו של היו"ר שמונה לה, השופט בדימוס משה עציוני.

יוזמת השביתה לא נולדה ביום אחד. קדמו לה חודשים ארוכים ואפילו שנים של הריון כואב ומציק שבמהלכן שב הארגון והתריע על שההשוואה בין שכרו של המורה לבין שכרם של המהנדסים אינה מתיישמת ????? בפועל – כמובן, לגירעון ולדיראון כיסו של המורה.

במהלך אותן שנים היו כמובן גם איומים מצד ראשי הארגון, וכן ניסיונות כושלים לרתום את ראשי הסתדרות המורים לשורת המקהלה של המאסף הזועק חמס, די לנגוס בשכרו, ואלם הזכרון הטרי של השבתת המערכת החינוכית בראשית שנות השבעים, גרם לכך שבשמונה השנים שחלפו נמצא תמיד ברגע האחרון מוצא – ולו זמני – שמנע "רעידת אדמה".

בפברואר 1978, שנה לאחר "רעידת האדמה" שהתחולה בזירה הפוליטית של מדינת ישראל, עם עלייתו של הליכוד לשלטון – בפעם הראשונה בתולדותיה של המפלגה האופוזיציונית הוותיקה – מוקם שוב מטה משותף לארגון מורי בתי הספר העל-יסודיים ולהסתדרות המורים. הלוחם הוותיק, ראובן אבירם, תובע העלאת כר בגובה 50 אחוז לחברי ארגונו. שלום לוי, מזכיר הסתדרות המורים, שבינתיים גם צורף לו התואר ח"כ, תובע תוספת של 35 אחוז. הממשלה הטרייה מודה, כי ציבור המורים אכן מקופח בשכרו, אך מוכנה להעלאת שכר של 15 אחוז בלבד.

אבירם מאיים. גם לוי מאיים. מימוש האיום בנשק השביתה נדחה עד ה- 11 בספטמבר, עם הורדת המסך על חגיגות 75 שנה להסתדרות המורים.

חגיגה אחרת – לאומית, בעלת משמעות היסטורית ממדרגה ראשונה – תשיב את המורים אל הכיתות בתום שמונה ימי שביתה, אלא ששמחת העם בישראל, לנוכח התמונות מטקס החתימה של ראש ממשלתו מנחם בגין ושל נשיא מצרים, אנואר סאדאת, על הסכמי החתימה של ראש ממשלתו מנחם בגין ושל נשיא מצרים, אנואר סאדאת, על הסכמי קמפ דייוויד, אינה משביתה לאורך זמן את מרמורם המוקדם של המורים.

לאחר שהממשלה בתמיכת ההסתדרות הכללית מתרצה לדרישתם של נציגי הסתדרות המורים, מחליטים ראובן אבירם ומרדכי בצלי, נציגי הארגון, "ללכת עד הסוף" – לבדם.

שביתה – או טרגדיה יוונית

כמעט עשרים שנה חלפו מאז אותה שביתה, ובראיה לאחור יאמר היום היו"ר הנוכחי של הארגון, רן ארז: "השביתה הגדולה של 78' היתה מוצדקת. הענין הוא, שאבירים, שהנהיג את השביתה הגדולה שמונה שנים קודם לכן, נקט באותם כלי נשק, זאת כאשר, בעצם זירת הקרב השתנתה".

שר האוצר דאז, יגאל הורוביץ, שמילותיו "אין לי" היו תואר לוואי לשמו, התבצע בעמדתו הנוקשה שלא להיעתר לדרישות המורים השובתים. אפילו עד כדי כמעט הוצאת צווי ריתוק נגד השובתים הגיעו פני הדברים.

כל שרבט עמי השביתה, שבו ועלו מחזות ממחזות עבר – הורים זועמים לפני שמרדי הארגון, ששכן אז ברח' זמנהוף בתל-אביב; "שמיניסטים" זועקים על פגיעה אפשרית בעתידם, בגלל בחינות הבגרות העומדות בשער; וגם ... שורות-שורות של מצטרפים חדשים לארגון הלוחם. "התחלנו את השביתה עם עשרת אלפים חברים. עכשיו שובתים 14 אלף, ויש עוד רבים המבקשים מאיתנו לא לוותר", ידווח אבירם בעיצומם של ימי המאבק.

וימי המאבק שאיימו גם הפעם לפגוע במנת-הלחם הקיימת של המורים השובתים, משום אי-תשלום משכורתיהם, העלו תמונות חדשות, שבהן נראו מורים המבקשים למצוא את פרנסתם בעבודות מזדמנות, בכלל זה יציקת בטון ומלט לבניית בניינים שאין בינם לבין ההוראה מאום. אולם, היוזמה המבורכת של השובתים לא שבתה את ליבו של שר האוצר. לפיכך, הוא נחפז לצאת בקריאה לציבור: אין להעסיק מורים שובתים. צרף המילים "טרגדיה יוונית" הופקע שוב משיעורי הספרות, לטובת התנסחויות פרוזאיות של אליעזר שמואל ושל אברהם פרידמן, נציב שרות המדינה באותם ימים, כך גולל פרידמן את התפתחות הדרמה הסוערת שבין הארגון לממשלה: "שני הצדדים ידעו מה עתיד לקרות, והזהירו אחד את השני – והמשיכו בכל זאת בדרכם. במובן מסויים, התפתחה כאן טרגדיה יוונית. מהרגע שהארגון עשה את הצעד הראשון, החלו הקוביות ליפול כמעט מאליהן. המורים שיחקו בצורה מושלמת את תפקידם ...".

גם פרידמן, כארז, העריך כי "המורים קיוו לחזור על הישגיהם מהשביתה של 2970, אלא שאז נכנסו לשביתה כשני ארגונים נפרדים שהתאחדו, ובסופו של דבר הכתיבו לממשלה את דרישותיהם שהיו מעל ומעבר לדרישותיהם הראשוניות. הפעם התפתח תסריט הפוך. למרות שהפירוד גרע מכוחם והנסיבות השתנו וגם הנפשות הפועלות, המשיכו המורים לפעול בשיטות של 1970. זו שגיאה חמורה, שביתה, כמו מלחמה, אסור לנהל לפי התוכנית של קודמתה. המורים לא העריכו עד כמה יוכל להרחיב לכת שר החינוך והתרבות. הם פיתחו ציפיות מוגזמות ממנו, והתבדו".

בראיה רטרוספקטיבית, יאמר היום רן ארז: "שר החינוך והתרבות דאז, זבולון המר, ומנכ"ל שמרדו, אליעזר שמואלי, הם שסייעו לנו אז לשוב אל הכיתות – אמנם לא כמנצחים, אבל גם לא כמנוצחים, ויותר מכך, הצעתם להקים ועדה ממלכתית לבדיקה עקרונית של מעמדו ושכרו של המורה – הצעה שיושמה וגם נשאה פירות רבים לאורך נים – היתה אולי חשובה ומשמעותית למאבקו של הארגון למען חבריו, יותר מכל שכר זמנית".

יישום מסקנות הוועדה היה כרוך אמנם בתחילה בלא מעט יזע מצד הנהלת הארגון, כיוון שמלכתחילה דאגה הממשלה להגדירן כ"המלצות" בלבד. יחד עם זאת, היה בהמלצות מתן אשראי ותמריץ חיוני מעין כמותו להתמיד בכיוון דרך פעילותו של הארגון, כדי להשיג את מטרותיו לטובת חבריו ולמען ציבור המורים בכללותו.

ועדת עצינוני: שינוי סטטוס המורה ... וגם שכרו

שנות השמונים נפתחות בבתי הספר העל-יסודיים, כשידיהם של המורים מחוזקות בקריאת הנציגים הממלכתיים לעבר הממשלה, בדבר הכוח להיטיב עימם, בכל הקשור במעמדם – וגם ברמת הבסיס של שכרם.

בכ- 11 אלף ל"י בחודש גבוה שכר המהנדסים משכר המורים, הפרש המתבטא ב- 67 אחוזים!" כך קבעו ממצאי "ועדת עצינוני". לאור הגילוי, כי "שכר המורה נמוך בהשוואה לשכר הממוצע במשק, ובמיוחד ירוד שכר המורה המתחיל – שכר שאינו מפרנס את בעליו", ביקשו חברי הוועדה כי הממשלה תראה בעדיפות ראשונה במעלה את נושא החינוך, ותקדיש לכך את המשאבים הדרושים.

כשהוכרז על החיוניות שבהגדלת המשאבים, לא דובר רק בשינוי המספרים בתלוש המשכורת של כל מורה ומורה, כי אם גם במשה שזבולון המר כיוון אליו עם כינון הוועדה – שינוי סדרי העבודה ותנאי העבודה בבתי-הספר; הבטחת הכשרה נאותה והשתלמות מתמדת של המורים, תוך מתן תמריצים נאותים, כאשר ההשתלמות מתבצעת במסגרת שעות העבודה, על ידי צמצום שעות ההוראה בפועל; עידוד לפעולה עשירה ועצמאית של מורים בנושאים פדגוגיים ומינהליים; וכן יצירת מסלולים חדשים לקידומו של המורה במסגרת עבודתו.

ואילו על המשמעויות הנרחבות, המהותיות, של מה שנכתב בתלוש המשכורת של המורה החל מראשית השמונים, יאמר אליעזר שמואלי, מהאישים המרכזיים שדחפו ליישומן של המלצות הוועדה: "מדינת ישראל, שייסודה כמדינה סוציאליסטית, נדרשה להכיר הכרה מלאכה וחד-משמעית בעיוותים שהסוציאליזם גרם במרוצת עשרים שנות קיומה של ישראל. בעצם נולדה הכרה חדשה, שתהיה לה משמעות לגבי ציבור העובדים כולו - סטטוס חברתי כרוך בשכר. לפיכך, כדי לתקן עיוותים בסטטוס, כמו למשל במעמדם של המורים - בעיני עצמם, בעיני תלמידיהם ובעיני כלל הציבור – חייבים להגדיל משמעותית את בסיס שכרם".

ואמנם, המורים יזכו בתוספות נכבדות של כ- 37 אחוז, כולל תוספת שהיה – הישג נדיר ואדיר במשק הישראלי. זאת כחלוף זמן לא רב ככלות הכל מאותם ימים של תום שביתת 78', כאשר לא מעט מורים ביקרו את ראובן אבירם, על כך שהסתפק בהחזר דמי שביתה ובהקמת ועדה, שאפילו "שיניים" לא הבטיחו שתהיינה לה.

אני מרגישה רע מאד; למעשה לא השגנו דבר בשביתה ממושכת זו, מצער וטרגי שהתבטאויות רבות ברוח זו ליוו את אבירם אלי קבר, חודשים מעטים לאחר שפרש מתפקידו כיו"ר הארגון, והותיר אחריו כהד את מילות הפרידה שנשא בפני חרבי המועצה: "שמונה עשרה שנה הייתי פעיל במסודרות הארגון ... כיו"ר הנהלה כיהנתי שלוש קדנציות ברציפות. אני מציין זאת לא כדי לזכות בשבחים, אלא בסיפוק עמוק. יש לי תחושה שתרמתי ככל שרק יכולתי לביצור המחנה שלנו, הארגון שלנו, והמעמד שלנו".

פעילות פרופסיונלית ענפה

מהתשואות שהביאה "ועדת עציוני" ייהנו חברי ארגון המורים בעיקר בתקופת היו"ר שיחליף את אבירם, בנימין ולר.

אולם כבר במחצית 1984, תחת הנהגתה של שושנה באייר, נראו סימנים ראשונים לכך שהפירות הגדולים שמהם נהנו חברי ארגון המורים החלו להינגס בשיני האינפלציה הדוהרת, זאת כאשר משערי משרד האוצר יוצאת לא אחת הקריאה המקוממת, לעצור את שעטפת האינפלציה על ידי קיצוץ בבשרה של "כבשת הרש" – כמובן, בתקציב המיועד לחינוך.

בעוד ולר נדרש להטות שכם עם מזכיר הסתדרות המורים באותה תקופה, אמנון אברמסון – זאת על מנת שמסקנות "ועדת עציוני" יתורגמו לשפת מעשה שנציגי הממשלה יראו בירור את אותיותיה, ואף קשו אותן בחתימת ידם - שושנה באייר, שתמונה לתפקיד יו"ר ארגון המורים ב- 1982, תעבה את קשרי הארגון עם ... ההסתדרות הכללית.

לאמיתו של דבר, לא עם ראשי ההסתדרות תיצור באייר שפה משותפת, מסוג שהארגון לא ידע כמותו קודם, כי עם כמה מהסקטורים המקצועיים הכלולים בה. שיתוף הפעולה אותו ביקשו קודמיה בתפקיד ליצור עם ארגוני האקדמאים האחרים במשק, יעטה בתקופתה של באייר "גלימה" ממשית – "הפורום המשותף של האיגודים האקדמאים". הפורום נוצר ביוזמת באייר ויצחק רז, ומזכ"ל הסתדרות המהנדסים, כדרך אפשרית להפעיל לחץ על ראשי ההסתדרות לפריצת הסכמי המסגרת שעליהם סיכמו עם משרד האוצר במחצית שנות השמונים. הסכמים דרקוניים אלה השביתו להלכה ולמעשה את יכולתו של ארגון המורים לנהל משא ומתן ישיר ונפרד על תוספות שכר לחבריו. המורים בבתי-ספר העל-יסודיים. תנאי יסוד לקיומם של הסכמי המסגרת היה, שכל תוספת שכר למגזר כלשהו במשך שאינו כלול בהסתדרות, תחייב לאלתר מתן אותה תוספת לכל המשק ההסתדרותי. בדרך זו בעצם הפכו

אנשי האוצר את נציגי ההסתדרות ל"כלבי השמירה" שלהם, ובה בעת ל"חומה חיה" כנגד תביעות ממון מצד המזרים השונים.

אולם, בסופו של דבר, ה"פורום של האיגודים המקצועיים האקדמאים", שכלל את ארגון המורים, את המהנדסים, העודים הסוציאליים, עובדי המח"ר והטייסים, לא הביאו לארגון המורים את הפירות המקווים. המרוויחים העיקריים מפעילותו במסגרת ה"פורום" היו המהנדסים, בהנהגתו של רז.

באימו לממש את חששה "העתיק" של ההסתרות בעת הקמתו של ארגון המורים – שלושים שנה קודם – ולהקים למען חבריו ארגון עצמאי, "בדלני" כארגון המורים, עלה בידי רז להשיג תוספות שכר ייחודיות "בדלת האחורית" של הסכמי המסגרת, על ידי קידום של המהנדסים בסולם הדרגות.

הישגים משמעותיים בנושא גובה השכר לא היו אם כן נחלתה של באייר. בעוד ידיה בתחום זה היו כבולות כמעט לגמרי, הרי שהן היו משוחררות כמעט לחלוטין לעסוק בתחומים הרבים והמגוונים הקשורים בדאגה לפרט. פעילותה של המחלקה הפרופסיונלית, בראשותו שן רן ארז, היתה בימי באייר רחבה ומקפת במיוחד, חלקה אף יזכה לכותרות בעיתונים, כמו מקרהו של מורה שפוטר מבית ספר מקצועי של רשת עמל.

ב-5 באוקטובר 1989, דיווחו עיתוני אותו יום "המורים החברים בארגון המורים העל-יסודיים, משביתים את הלימודים בתיכון המקיף 'לידי דיוויס' בירושלים. ההשבתה היא כמחאה על פיטורי מורה ותיק וקבוע על ידי הנהלת הרשת. יו"ר ארגון המורים העל-יסודיים טענה, כי עוד אשתקד ניסתה הרשת לפטר את המורה, עקב החלטת בית הספר לסגור את מקמת המכניקה בה לימד. המורה פנה לארגון המורים העל-יסודיים שהוא חבר בו, וביקש סיוע. לדברי באייר, סירבה חטיבת המורים העל-יסודיים בהסתדרות המורים לאפשר לארגון המורים להגן על המורה. הסירוב נומק בכך שרשת עמל שייכת להסתדרות הכללית, וכל מורה המועסק ברשת הוא אוטומטית חבר בהסתדרות המורים – ורק היא מייצגת אותו".

טענה זו הדליקה אצל באייר את הנורות האדומות הראויות. כדי למנוע "שיבה לתקופת הסטליניזם", כהגדרתה, ולאפשר את מיצוייה המלא של הזכות הדמוקרטית של המורים להתארגן – עין שנדמה היה כי כבר הפך לפר היסטורי בתולדות הארגון – הודיעה אז באייר, כי "אם לא ימצא הסדר מניח את הדעת לבעיית המורה שפוטר, ישבית ארגון המורים את הלימודים בבתי-ספר נוספים של רשת עמל בכל הארץ".

השבתות כאלה אמנם היו לא אחת במרוצת שנות השמונים וגם במהלך שנות התשעים, כאשר לנגד עיניהם של המורים השובתים – חברי הארגון – עומדת הדאגה לגורלו של כל אחד ואחד מהם, שמא יבולע לו.

"הארגון נתן גב לכל מורה ומנהל, שחרב הפיטורין הונפה מעליו באופן שרירותי, או ללא מתן פיצוי הולם, או בלי לדאוג למציאת מסגרות חלופיות להעסקתו כמורה", יאמר רן ארז: "הארגון לא חסך כל מאמץ בהגנה על הפרט, ופעליו שימשו דוגמה אישית בכל מאבק, גם על חשבון תשלום מחיר אישי".

איתנותו של הארגון בתחום ההגנה והייעוץ המקצועי, באשר למעמדו וחיותיו של כל מורה בתיכון במהלך שנות השונים, משך אל בין שורותיו כ- 10,000 חברים חדשים.

החינוך בראש סולם העדיפויות הלאומיות

בראשית שנות התשעים, עם מינויה של שוש אורן לתפקיד יו"ר ארגון המורים, התפקדו בו 23,000 מורים. ואילו במהלך שתי הקדנציות של אורן - בין 1991 ל- 1997 - נוספו לארגון עוד כ- 10,000 חברים!

כשציבור מורים עצום כזה מפקיד את גורלו המקצועי בידי נציגיו הנבחרים, נחפזה שוש אורן לזהות את הצורך בקביעת נוהלים ויעדים חדשים בתחום החינוך בכלל, ובפרט בתוך מסגרת הארגון - וכל זאת ברוח שנות האלפיים העומדות בפתח.

חזון האקדמיזציה של ישראל- כפי שהקדימו לכוון אליו מייסדי ארגון המורים - התגשם זה מכבר, ואמנם תרם רבות להעלאה ולהעשרה של כל מסגרות החיים של אזרחיה.

יחד עם זאת, מערכת החינוך העל-יסודי - כך התריעו שוש אורן וחבריה בארגון - שהיתה במשך למעלה משני עשורים המכשיר הטוב ביותר והמעודד מספר אחת לרכישת השכלה גבוהה והעמקת הידע בתחומי ההשכלה הרבים ושונים, לא שתכללה דיה ולא פותחה כראוי ובמקביל ליעדים הלאומיים שהושגו לא מעט בזכותה.

מההיסטוריה של מדינת ישראל בכלל ושל מערכת החינוך בפרט, אפשר היה להסיק בנקל כי תנאי חיוני לעריכת שנויים מערכתיים רדיקליים, הינו מציאת אוזניים כרויות ולב פתוח בקרב קברניטי המדינה, צמרת השלטון.

את מקומו של זלמן ארן בתפקיד ה"ברומטר" של הצרכים הלאומיים, המהותיים לקביעת אופי עתידה של המדינה, מילא עתה ראש הממשלה רבין. חושים אחדים לאחר שנבחר לכהן כראש ממשלת ישראל - ב- 1992 - החלה שוש אורן לקיים סדרת שיחות ומפגשים עמו, עם שרת החינוך שולמית אלוני, עם שר האוצר אברהם שוחט ועם עוזריהם הבכירים. במהלך אותן פגישות הוכיחה להם אורן באותות ובמופתים, וגם במספרים, שחיזוקה ופיתוחה של המדינה - גם מבחינה ביטחונית - מחייב שינוי סדרי עדיפויות, זאת כאשר שינוי פני החינוך חייב להימצא בראש סולם הצרכים הלאומיים.

הפגישות הללו הביאו את ראש הממשלה, יצחק רבין, להחלטה להגדיל את תקציב החינוך בשני מיליארד שקל!

הדים לאותן שיחות בין שוש אורן לצמרת השלטונית, אפשר למצוא בנוסח ההסכם הקיבוצי - הסכם מהפכני מסוגו עבור מערכת החינוך העל יסודית בכלל ומסגרת עבודתו של המורה בה בפרט - שנחתם ב- 11 במאי 1993. בין השאר נכתב בו, כי הממשלה רואה בחינוך את הגורם המרכזי לעיצוב דמותו של דור העתיד של ישראל, וכן היא רואה בהשקעה בחינוך השקעה בהון האנושי של המדינה, ולכן היא פעלה ופועלת להקצאת משאבים נאותים להבטחת חינוך ראוי בכל הרמות ולקידום מעמדו של המורה ותנאי עבודתו".

אותו הסכם, שפירט בהרחבה את האופן שבו יחולקו הכספים שיעניק משרד האוצר למערכת החינוך העל יסודי, מלמד בבירור על הכרה חד-משמעית בחיוניותם של המורים בבית הספר העל יסודי ובחשיבותן של דרכי ההוראה ורמתן, להצעדה נאותה של המדינה כולה לעבר פתחו של עידן חדש.

למעשה, ניתן למצוא בהסכם מענה הולם מאי-פעם לצורכיהם של המורים התיכוניים, כפי שנוסחו על ידיהם מאז קום המדינה. על פי ההסכם נקבע, למשל, כי מספר שעות ההשתלמות יגדל ב- 5,000 שעות שבועיות; נקבע גמול מיוחד לכפל תואר; הוחלו לעודד מורים להשתלמויות בית ספריות, ולתגמלם בהתאם, ועוד ועוד.

הניצחון הגדול של משרד האוצר

בהשראת הקריאה ההיסטורית, כי יש לעשות הכל על מנת למשוך כוחות הוראה ברמה גבוהה לבין כתלי בתי-הספר העל-יסודיים, בבואה אל משרד האוצר התחמשה שוש אורן בתוצרי בדיקה קפדנית ודקדקנית של דפים היסטוריים, לא פחות, שעניינם – שכר הבסיסי של המורה בבית הסר העל יסודי.

לאחר שהמהנדסים, שאל סולם שכרם צמוד שכר המורה במשך לא מעט שנים, השתחררו מכבלי הסכמי המסגרת בטכניקת "הדלת האחורית" - על ידי העלאת דרגותיהם – הצליחה גם שוש אורן לשחרר את חבריה-מוריה מאותם כבלים עצמם, אולם היא עשתה זאת ב"דלת הקדמית" ולקול תרועת חוצרות!
המפתח לפריצת הסכמי המסגרת, טענה באוזני חבריה לארגון עוד בראשית כהונתה בתפקיד היו"ר, הוא השחיקה. "עלינו להוכיח" טענה שוב ושוב "כי הסכמי ההצמדה למהנדסים אינם מבוצעים כהלכה, ובמשך שנים רבות".

האצבע המבקרית הופנתה מיד לעבר שערי משרד האוצר. "משרד האוצר מטעה את ציבור המורים", קבעה אורן ורתמה צוות כלכלנים למשימת חשיפתם והוכחתם של ההטעיה והקיפוח – באמצעות מספרים.
במקביל תבעה שוש אורן מאנשי האוצר, שיבדקו אף הם את נתוני שחיקת שכרם של המורים. דרישתה הנוספת היתה, שהאוצר אף יגלה את נתוני בדיקתו.

התנגדותו של האוצר לדרישותיה של אורן, לא רק שלא ריפתה את ידיה, כי אם להפך. מי שאינו רוצה לחשוף את קלפיו, מאותת כי אמנם יש לו מה להסתיר. עם הנחת מאבק זה התקדמה שוש אורן בעוז במערכת הנועזת כנגד משרד האוצר.

בספטמבר 92 פנה ארגון המורים לבית-הדין הארצי לעבודה, כדי שייאלץ את האוצר לחשוף בפניו את נתוני השכר של המהנדסים בשירות הציבורי, רטרואקטיבית – עד 1979! ביסוד

התביעה הונחה טענתה של אורן, שהתבססה על ממצאיה של היועצת הכלכלית, ד"ר לינדה עפרוני, כי שכר המורים נשחק בשנות השמונים בעשרות אחוזים, אם לא במאה אחוז! זאת בהשוואה לשכר המהדסים.

תוך זמן קצר מום הפנייה, קבע בית הדין הארצי לעבודה פסק דין ראשון מסוגו במדינה, שישפיע – ושוב, בזכות הארגון – על מערכת יחסי העבודה במשק הישראלי כולו.

על האוצר, כך נקבע בפסק-הדין, להציג תוך חודשיים בפני ארגון המורים את כל רכיבי השכר של המהדסים. "ולא רק את נתוני השכר של קבוצות המהנדסים החלשות במגזר הציבורי", הוסיפה שוש אורן וחידדה את תביעותיה, כדי להקים ולמנוע הטעייה נוספת, "כי אם גם את נתוני שכרם של מהנדסים במשרד הבטחון, במפעלים ביטחוניים ובחברת החשמל", שכן, עד אז התנגד האוצר להשוואת שכר המורים לשכר של קבוצות המהנדסים המכובדות הללו, שאף זכו בתוספת שכר נכבדות.

כאמור, לא רק בניצחון גדול, שיבוטא בשינוי ספרות בתלוש משכורתם של המורים מדובר כאן, אלא בהישג ערכי וממשי לכלל העובדים בישראל. מעתה יתאפשר להם לדון עם מעסיקיהם על תנאי שכרם לא עוד כחשקנים נפסדים במשחק קלפים, זאת משום שחובת גילוי הנתונים תחול על כל המעסיקים – גדולים כקטנים.

"מאכילים אותנו לוקשים"

"ואמנם, משנחשפו לבסוף נתוני שחיקת שכרם של המורים, התגלתה התרמית הגדולה", מספר רן ארז, שהתמנה ליו"ר הארגון במחצית 1997. על מנת לתקן את העוול ההיסטורי, ובתוספת השכר העתידית, על-פי הבטחתו של יצחק רבין להעלות את שכר המורה בכל מקרה, חגגו מורי התיכון את התוספת הגדולה ביותר שידע אי-פעם תלוש משכורתם – כ- 60 אחוז בסך הכל שיינתנו להם בפריסה על פני שנים אחדות, עד 1977.

שוש אורן אמנם נדרשה לא אחת לשוב ולאחוז בנשק השביתה, על מנת להבטיח שההישגיה למען המורים לא יישארו חתומים במגירותיהם של משרדי החינוך והאוצר. כך, למשל, במאי '93 שבתו מורי התיכונים למשך 12 יום, כאשר סיסמת השביתה – על פי אורן – היתה ברוח שונה מזו של אבירם.

"המורים לא יעבדו יותר חינם אין כסף, כפי שהם עושים זאת שנים. לעולם לא נהיה אותו ציבור שהיינו עד המאבק הזה. אם לממשלה אין כסף לשלם בעד השחיקה ושכר המורים, מעניין מהיכן יילקחו המיליארדים בשביל הרפורמה והמהפכה בחינוך. בלא כסף לאו עושים מהפכה", קראה אורן מול קהל של אלפי מורים שובתים שבאו אל משכן הכסף, וחילקו שם ... אטריות, ומילים מקאבריות למכביר, כגון: "מאכילים אותנו לוקשים".

המורה – כלקוח מכובד

על מנת שלא "יאכילו עוד את המורים וקשים", דאגה שוש אורן לשידוד מקיף של תשתיות העבודה בתוך הארגון. בצד קביעת נוהלי ארגון חדשים – בין השאר, הקצאת שתי קדנציות בלבד לכהונתו של יו"ר – ויצירת מאגרי נתונים ממוחשבים, נשכרו שירותיהם של אנשי מקצוע חיצוניים כמו מנתחי מערכות שר, משפטנים כלכלנים ומומחים בנושא הפנסיה וההשתלמות.

ראיה נוספת לכך שידע הינו ספק כוח ראשי לבעליו – יותר מכך, שציבור הנורים הינו בעל כוח ויכולת מיקוח – ניתנה בתקופתה של שוש אורן כיו"ר הנהלת הארגון, כאשר בעקבות בדיקת אנשי מקצוע את קרנות ההשתלמות, הגיעה הנהלת הארגון למסקנה כי הממון להשתלמות המורים יגדל, והשירות לחבר ישתפר אם כספיהם יועברו מבנה אחד לאחר, לאחר קיום מרכז.

וכך, בעיצומם של ימי העברת הכספים מבנק לאומי, שבו נצברו במרוצת עשרות שנים כ- 450 מיליון שקל עבור המורים העל-יסודיים, לבנק הבינלאומי, ניתן למצוא בהודעותיהם של הלקוח ושל שומר הפיקדון החדש הדים להכרה מסוג חדש בכוח הארגון ובנחיצותו במשק.

שוש אורן: "ארגון המורים העל-יסודיים הוא ארגון עצמאי, אינו נתמך על ידי גורמים חיצוניים, וקיומו מותנה בשביעות רצונם של המורים, חברי הארגון, מפעולותיו. לארגון יש ציפיות גבוהות מהבנק שאליו מועברים כספי קרנות ההשתלמות".

ד"ר עוזי צוק, היו"ר החדש שמונה לקרן ההשלמות: "המהלך שנעשה הוא צעד חשוב מאד למורים החברים בקרנות ההשתלמות, מתוך כוונות הבנק הבינלאומי להפוך את עמיתי הקרן ללקוחות מועדפים".

כיוון שלקוחות מועדפים, על פי אורן, אינם בהכרח לקוחות שלהם ממון רב, היא החליטה לעשות צעד חשוב נוסף למען שיפור תנאיהם של המורים – והפעם של המורים החדשים.

במחצית 1996, שנה וחצי לאחר שוועד הפעולה המשותף לארגון המורים ולשבעה ועדי עובדים גדולים במשק (ועד פעולה שיזמה שוש אורן בשנת 994, ביחד עם חיים כץ, מזכיר ארגון עובדי תע"א, המייצג כ- 130,000 עובדים מקרב ארגון המורים, התעשייה האווירית, התעשייה הצבאית, מפעלי ים המלח, בזק, אל-על, עובדי צה"ל, ושדות שדות התעופה) פעל נמרצות לשיפור תנאי הפנסיה של העובדים הוותיקים, פירסם ארגון המורים "מכרז לביטוח פנסיה לעמיתיו החדשים". זוהי כותרת החוזר שהפיצה הנהלת הארגון, כאשר כותרת המשנה היא: "זהו ארגון העובדים הראשון העורך מכרז בעקבות הרפורמה במערכת הפנסיה".

גוף החוזר ממחיש את יכולתו החדשה של הארגון, לתרגם ובמהירות לשפת מעשה את תוצרי קליטתו, את הרוחות החדשות במשק הישראלי. "ארגון המורים העל-יסודיים יזם מכרז שיבטיח לחבריו ליהנות מהתנאים הטובים ביותר שאפשר להשיג בשוק הפתוח לתחרות!"

בחינות הבגרות: המורים מתריעים בשער

בצד ההישגים המשמעותיים במאבק על שינוי הסטטוס של המורה, העניקו שנות התשעים לארגון המורים הזדמנות נוספת – ובוודאי לא האחרונה – לסייע בביצוע שינויים רדיקליים במערכת החינוך בכללה.

לצד קריאות חזרות ונשנות בדבר הצורך לסייג ולרסן מעורבותם והתערבותם של פוליטיקאים, של הורים ... וגם של תלמידים, בקביעת סדרי ודרכי ההוראה, כאשר במקביל מחזק הארגון את המורה בכיתתו – בין השאר, על ידי מיצוי זכות יסוד כמו עיון ב... תיק האישי – גילו נציגי הארגון מעורבות רבה במהלכי משרד החינוך לשינוי מתכונת בחינות הבגרות.

ממצאי "ועדת בן-פרץ", שמונתה על ידי משרד החינוך ב-1993, ואשר פורסמו כעבור שתיים, כמעט הקימו את "הגולם על יצרו". כך חשו נציגי ארגון המורים. דור המייסדים של הארגון, והדורות שלאחריו אמנם עודדו לאקדמיזציה, אולם כזו שתעמיק את בסיס הידע הרחב שאותו תיצור מערכת הלימודים בתיכון, ואילו יישום מסקנות "ועדת בן פרץ", שעיקרן צמצום מספר בחינות הבגרות, עלול לפגוע ברמת התלמידים המתקבלים לאוניברסיטאות - התריעו נציגי ארגון המורים בוועדה. הם התרשמו - וימים יגידו עד כמה צדקו - כי החלתה של שיטת הלימוד המרכזית, הממוקדת, כפי שהיא קיימת באוניברסיטאות, על מערכת הלימוד בתיכון, תפגע בייעדה הראשוני של מערכת זו: ליצור רמת השכלה וידע בנושאים רחבים ככל האפשר.

במהלך הויכוח הנוקב, שבו לקחו חלק נציגי אוניברסיטאות, נציגי משרד החינוך, חברי כנסת, וכמובן ציבור ההורים, השכיחה הטענה שהועלתה נגד מורי התיכון, כי "הם אינם מעוניינים בהחלפת שיטות ההוראה המיושנות" – כפי שהתנסח הפרופסור לפסיכולוגיה חינוכית, שלמה שרן – כי שנים אחדות קודם לכן עשה ציבור המורים מאמצים רבים להצלחתה המרבית של שיטת מקצועות בחירה. זו אפשרה לתלמיד בתיכון להעמיק את הידע בכל נושא שיבחר, ואף לזכות בכך שהישגי בחירתו יירשמו לזכותו בתעודת הבגרות, למען השכלתו בעתיד...

ארגון המורים בשנותה אלפיים: "טייס אוטומטי"

רן ארו מונה לתפקידו כיו"ר הנהלת הארגון המורים ב-1997, כשמאחוריו 33 שנות חברות ופעילות בו – מתוכן 12 שנים כיו"ר המח' הפרופסיונלית. מה עליו להוסיף ולעשות למען מורי התיכון בישראל הוא יודע על סמך ניסיון רב שצבר "בשטח", כולל בעיקרו מציאת פתרונות הולמים לאינספור בעיות פדגוגיות ופרופסיונליות, שהופנו אליו על ידי מורים מכל רחבי הארץ, ומכל תחומי ההוראה העל-יסודית.

כמייצגם של 34,000 מורים, עשרה חודשים לאחר בחירתו לתפקיד היו"ר, רואה לעצמו ארו חובה להוסיף ולטפח את מעמדם של עמיתיו בעיני עצמם ובעיני כלל החברה בישראל, זאת

כאשר לנגד עיניו עומדות לא רק ארבעים שנות קיומו של הארגון והתפתחותו הדינמית למען חבריו, כי אם דמותו של המורה-העמית שמעבר לים.

על מעמדו של האחרון למדו ולמדים נציגי הארגון גם - אבל לא רק - במסגרת קשריהם עם ארגוני מורים דומים בעולם. הקשרים הללו קיימים מאז ראשית שנות השבעים, אז התקבל ארגון המורים כחבר הן בפיפס"ו - הפדרציה הבין-לאומית של מורי בתי-הספר התיכוניים - והן בארגון הבינלאומי של המורים.

למרות התמורות הרבות שחלו במעמדו של המורה בבית הספר העל-יסודי בארץ מאז שלי שנות החמישים ועד היום, ארז סבור כי אזרחי מדינת ישראל - שלא כבמדינות רבות אחרות בעולם - עדיין לא הפנימו במלואה את ההכרה, כי שגשוגה של המדינה כולה תלוי, ולפיכך מחייב טיפוח מתמיד ואינטנסיבי של המורה והמערכת החינוכית.

גם אם ארגון המורים השיג במהלך שנות קיומו הישגים רבים ומשמעותיים, שהמייסדים לא חזו אותם, הרי שאת ההפרדה בין שכרו של המורה בבית הספר היסודי לבין שכרו של המורה בבית הספר העל-יסודי לא השיג הארגון עד היום.

ארז מקווה להשיג אותה מטרה ראשונית. את סולם השכר הייחודי למורה העל-יסודי הוא מבקש להקים על שתיות שיאפשרו לנושא ותיק ובעייתי זה שינווט בעתיד - במשך שנים רבות - כמו על ידי "טייס אוטומטי". "שלבי סולם השכר החדש", הוא חוזה, "יורכבו דרגות שיחייבו יצירת מבנה היררכי-מעמדי מהפכני בתוך כתלי בית-הספר התיכון. הדרגות יוצבו ויושגו על מסלולי קידום רבים ומגוונים, שיותאמו לכל מורה ומורה, על פי קריטריונים של מצוינות בהוראה, מידת המעורבות בפעילות בית-הספר, יצירתיות".

המורה כבעל סמכות ואתיקה מקצועית ... וסמכות תרבותית

שוש אורן, שחיזקה את מעמדו של המורה בבית הספר העל יסודי כבעל מעמד וכוח מיקוח של לקוח מכובד בחברה הישראלית, התריעה מפני התייחסות מערכת החינוך אל התלמיד ואל הוריו כאל לקוחות, זאת משום ש"חוקי המותר והאסור הינם הבסיס לכל חברה מתוקנת. החיים אינם הפנינג אחד גדול, והמורה לא חייב להיות אחד מהחבר'ה", כך סברה והאמינה, כי "רק מי שיתמיד ויחנך לערכים שהוא מאמין בהם, יקנה לבסוף גם את לב תלמידיו.

למען הקל את דרכו של המורה אל ערכי האמת שלו, שבהם ימלא את לב תלמידיו, מבקש רן ארז ליצור קוד אתיקה מקצועית, "כדי שהמורה יכבד את עצמו כפרופסיה, כבעל סמכות, כמו כל בעל מקצוע אחר במשק".

למען המורים, ולטובת שימוש מיטבי בסמכותם הרוחנית, החיונית למדינת ישראל בשנות האלפיים – ממש כפי שהיתה עם קום המדינה ועוד הרבה לפני כן – ארז גם מקווה "שהמורה יהיה בעל השכלה בסיסית של לפחות של תואר שני".

"המורה ונציגיו בארגון המורים צריכים להוסיף לשאוף – ולפעול ברוח שאיפתם – שמדינת ישראל תכיר בנו כנושאים העיקריים באחריות לעתיד העם היהודי, ותתייחס אלינו בהתאם. תרומתנו לאופי הקיומי של המדינה תהיה בחינוך שלום, וכן בעיצוב דמות הצבר כאיש תרבות, יודע ספר, בקיא בהיסטוריה ובספרות של עמו ושל העמים האחרים, וחותר לקידמה ולדו-קיום. אם לפני חמישים ומאה שנים הנחילו המורים לעם בישראל את השפה העברית ככלי תרבותי, המורים של שלהי המאה העשרים צריכים לנכס את התרבות לשפה העברית".

אודות הארגון – ואלה שנות (משותף לכולם)